

Latinská syntax
Vysokoškolská učebnica

Erika Juríková – Nicol Sipekiová

LATINSKÁ SYNTAX

Erika Juríková – Nicol Sipekiová

Trnava 2022
Trnavská univerzita

Latinská syntax

Vysokoškolská učebnica

Autori: Doc. Mgr. Erika Juríková, PhD., 90%,

Mgr. Nicol Sipekiová, PhD., 10%

Recenzenti: doc. Mgr. Jana Balegová, PhD., Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach,

Mgr. Mária Šibalová, PhD., Komenského univerzita v Bratislave

Vydala Filozofická fakulta Trnavskej univerzity

Číslo publikácie

Neprešlo jazykovou úpravou

Sadzba a zalomenie Samuel Ryba

Prvé vydanie

Slovak edition © Filozofická fakulta Trnavskej univerzity

ISBN 978-80-568-0489-6

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

OBSAH

Úvod.....7

1. lekcia

Úvod do náuky o vete – vetné členy a ich funkcia – slovosled v latinskej vete – rozdelenie viet – jednoduchá veta a súvetie..... 9

2. lekcia

Použitie konjunktívov – konjunktívy v hlavných vetách – genitív a ablatív ceny 17

3. lekcia

Opytovacie vety (priame otázky) – súslednosť časov (*consecutio temporum*) – nepriame otázky – vety typu *non dubito, quin*.....26

4. lekcia

Účelové vety – možnosti vyjadrenia účelu – podmetové a predmetové vety: snahové, zabraňovacie a obavné – ablatív a genitív vlastnosti.....37

5. lekcia

Časové vety (indikatívne a konjunktívne) – ablatív prostriedku..... 47

6. lekcia

Podmienkové vety (reálna, potenciálna a ireálna forma) 56

7. lekcia

Príčinné vety – prípustkové vety – ablatív vzťahu – ablatív príčiny – ablatív miery – ablatív sprievodu 63

8. lekcia

Väzba ablatívu absolútneho – ablatív odluky – ablatív pôvodu 73

9. lekcia

Účinkové vety – vety so spojku quin – genitív predmetom..... 80

10. lekcia

Prirovnávacie vety, vzťažné vety, predmetový akuzatív 88

11. lekcia

Podmienkové súvetia v závislosti, účelový datív 96

12. lekcia

Nepriama reč, konjunktív nepriamej závislosti..... 103

Použitá a odporúčaná literatúra 111

ÚVOD

Učebný text *Latinská syntax* vznikol v rámci riešenia medzinárodného projektu InterReg TVU – MU, ktorého hlavným riešiteľom bola Trnavská univerzita a zahraničným partnerom Masarykova univerzita v Brne. Projekt sa riešil v rokoch 2020 – 2022. Predpokladá sa, že učebnica bude využívaná na Trnavskej univerzite v rámci vyučovania študijných programov kalsické jazyky, história, klasická archeológia a dejiny umenia. Môžu sa z nej učiť aj študenti iných študijných programov, pričom podmienkou je primeraná znalosť latinskej morfológie. Na Masarykovej univerzite je vhodná predovšetkým pre slovenských študentov, pre ktorých je štruktúra slovenského gramatického systému pre osvojenie si latinskej syntaxe nepochybne vhodnejšia.

Ide o inovovanú vysokoškolskú učebnicu *Latinčina pre mediavalistov II.* (Trnava 2012). Učebnica je koncipovaná do 12 lekcí a pokrýva základné učivo latinskej vetrnej a pádovej syntaxe. Ideálne je rozdeliť ju do 2 semestrov s časovou dotáciou 1 hodina prednášky a 1 hodina cvičenia.

Štruktúra každej lekcie je rovnaká. Lekcie sa členia na 3 časti: textovú časť, gramatiku a cvičenia. Ku každej textovej časti, v ktorej sa nachádzajú vybrané a čiastočne upravené pasáže z diel antických autorov, prislúcha slovná zásoba. Tá zohľadňuje lexiku textovej časti i cvičení. Nepovinnou zložkou tejto časti sú aj otázky slúžiace na opakovanie latinskej gramatiky, ktoré sa na základe princípu *repetitio est mater studiorum* snažia prepojiť gramatickú látku.

Pre lepšie porozumenie novej látky sme zaradili mnoho príkladov a aj formálnym členením sme sa snažili výklad sprehľadniť. Používamej skratku N. B. (Nota bene! Dobre si poznač!), ktorou upozorňujeme na javy, ktoré by nemali uniknúť pozornosti študenta. Po výklade nasledujú cvičenia, ktoré sa pri vetnej syntaxi zameriavajú na precvičovanie prebratej látky

zväčša formou prekladu latinských viet do slovenčiny. Dĺžka samohlások sa vyznačuje iba v slovnej zásobe jednotlivých lekcii.

Na začiatku výučby je potrebné dobre preštudovať nielen jazykovednú odbornú terminológiu, ale aj elementárne vedomosti o náuke o tvarosloví či vete obsiahnuté v prvých lekciách.

Autorky

1. LEKCIA

Úvod do náuky o vete
Vetné členy a ich funkcia
Slovosled v latinskej vete
Rozdelenie viet, jednoduchá veta a súvetie

Gramatické penzum: vetné členy; jednoduché vety; súvetia a ich druhy; slovesné spôsoby vo vedľajších vetách; konjunktív vo vedľajších vetách.

Lexikálny okruh: základné terminologické minimum vetnej syntaxe.

Výsledky vzdelávania: nadobudnutie poznatkov o vetných členoch a ich funkcií; získanie schopnosti orientovať sa v latinskej vete; schopnosť správne identifikovať vetnú štruktúru latinskej vety.

Syntax (skladba) je v jazykovede tá časť gramatiky, ktorá opisuje, ako sa zo slov skladajú vety a z viet tvoria súvetia. Zaoberá sa teda vzťahmi medzi slovami vo vete, správnym tvorením vetných konštrukcií a slovosledom. Hlavnou jednotkou skladby je veta, ktorá sa skladá z vetných členov. Jednoduchá veta latinská podobne ako jednoduchá veta slovenská obsahuje spravidla dva základné členy: podmet (*subiectum*) a prísudok (*praedicatum*). Tie môžu byť rozvítené predmetom (*obiectum*), príslovkovým určením (*adverbiale*), prívlastkom (*attributum*) alebo prístavkom (*appositio*) a doplnkom (*praedicativum*).

Vetné členy

Podmet je základný vetný člen, ktorým sa vyjadruje pôvodca činnosti alebo nositeľ deja, vlastnosti, stavu či okolnosti. Podmetom je spravidla

substantívum alebo zámeno (*magister dicit, ille defendebatur*), ale môže ním byť aj iné slovo, najmä infinitív slovesa (*errare humanum est*), adjektívum (*optimi laudantur*) alebo číslovka (*tres pugnabant*). Podmet je vždy v nominatíve. Ak sa podmet dá vyrozumiť zo slovesného tvaru alebo zo súvislosti a nie je na ňom dôraz, nie vždy sa vyjadruje samostatným slovom, t. j. ide o zamlčaný podmet (*credimus, clare dicunt*).

Prísudok je základný vetný člen, ktorý vyjadruje dej, činnosť, vlastnosť alebo stav podmetu. Zhoduje sa s podmetom v osobe aj čísle, prípadne aj v menom rode. Rozoznávame dvojaký prísudok: slovesný a slovesno-menný.

Slovesným prísudkom je určitý tvar plnovýznamového slovesa (*fortes fortuna adiuvat, multi gaudebant*).

Menný prísudok sa vyjadruje zväčša substantívom alebo adjektívom v nominatíve v spojení so slovesom *esse* (byť), *fieri* (stať sa), *dici, nominari, appellari, vocari* (byť menovaný, nazývaný, volaný), *putari, haberi, iudicari, duci* (byť pokladaný, uznávaný za), *creari, deligi* (byť volený), *declarari, designari* (byť určený, ustanovený) a pod.

Niekedy sa prísudkové sloveso vynecháva, a to najmä v porekadlách: *qualis labor, tale praemium* (aká práca, taká odmena), *ossa sero venientibus* (neskoro prichádzajúcim ostanú len kosti).

Predmet vyjadruje osobu alebo vec, na ktorú sa vzťahuje činnosť slovesa. Okrem nominatívu a vokatívu sa vyskytuje v každom prostom a v predložkovom páde. V latinčine však predmet môže stáť nielen pri slovesách, ale aj pri adjektívach a substantívach: *cupere pecuniam* (túžiť po majetku), *cupidus pecuniae* (túžiaci po majetku), *cupiditas pecuniae* (túžba po majetku). Predmet sa vyskytuje pri predmetových slovesách: pri prechodných slovesách býva priamy predmet v prostom (bezpredložkovom) akuzatíve (*pueros laudare*), pri neprechodných slovesách je predmet v inom prostom alebo predložkovom páde než v prostom akuzatíve (*legibus parere, pro libertate pugnare, rebus uti*), ide teda o nepriamy predmet.

Prívlastok môže byť zhodný alebo mezhodný. Zhodný prívlastok je najčastejšie vyjadrený adjektívom (niekedy zámenom i číslovkou), ktorý sa zhoduje s nadradeným substantívom v rode, čísle a páde (*urbs magna,*

magister severus, Corinthus clara). Nezhodným prívlastkom býva najčastejšie substantívum v prostom genitíve, ktorý sa do slovenčiny často prekladá zhodným prívlastkom, buď prívlastňovacím alebo iným adjektívom:

vox **populi** (hlas ľudu)

templum **Vestae** (Vestin chrám)

fortuna **belli** (vojnové šťastie)

urbs **hostium** (nepriateľské mesto)

Prístavok je zhodný prívlastok zložený zo substantíva a z prívlastkového adjektíva obyčajne v superlatíve. Kládne sa za meno, ku ktorému patrí. Slúži na bližšie určenie a dodatočné vysvetlenie nadradeného substantíva, často vyjadruje pochvalné alebo hanlivé určenie vlastného mena: *Corinthus, urbs opulentissima; Alexander, rex Macedonum*.

Doplnok bližšie určuje podmet a prísudok alebo predmet i prísudok zároveň. Označuje vlastnosť, ktorú podmet alebo predmet má počas činnosti vyjadrenej slovesom. Doplnkom môže byť adjektívum, zámeno, číslovka, participium alebo substantívum. Doplnok, ktorý sa zhoduje v páde s menom, na ktoré sa vzťahuje, je doplnok zhodný: *nemo nascitur dives* (nikto sa nerodí bohatým). Doplnok, ktorý je v inom páde ako meno, ku ktorému patrí, je doplnok nezhodný: *urbs expugnata victoris fit* (dobyté mesto sa stáva víťazovým majetkom).

Slovosled

Keďže jednotlivé latinské pády majú svoje osobité prípony, latinský slovosled je oveľa voľnejší ako napríklad slovosled v anglickom či nemeckom jazyku, znamená to teda, že slová a vetné členy nemajú svoje stále a pevné miesta v latinskej vete. V jednoduchej rozvitej vete, akou je napríklad *Učiteľ chváli chlapca*, je bežný latinský slovosled nasledujúci: podmet, predmet, prísudok – *Magister puerum laudat*. V takomto prípade sme jednotlivé slová nevyslovili s dôrazom. Ak však tento slovosled zmeníme, zdôrazníme to slovo/slová, ktoré sme premiestnili z pôvodného miesta. Veta *Puerum magister laudat* teda bude znamenať *Chlapca chváli učiteľ*, pričom sme

zdôraznili, že je to chlapec, ktorého učiteľ chváli. Adverbiá a príslovkové určenia zvyčajne stoja pred tým slovom, na ktoré sa vzťahujú. Platí to aj o zápornkách. Prídavné meno v prívlastku stojí väčšinou za podstatným menom, ku ktorému patrí: *magister severus* (prísny učiteľ). To isté sa vzťahuje aj na genitív: *industria pueri* (chlapcova usilovnosť).

Druhy jednoduchých viet

Latinské jednoduché vety môžu byť **oznamovacie, zvolacie, rozkazovacie, želacie a opytovacie**.

Obsahom oznamovacích viet je hlavne konštatovanie skutočnosti, rozprávanie alebo opis. Prísudok týchto viet je obyčajne v indikatíve (*Caesar castra movit*. Caesar pohol táborom.), niekedy v konjunktíve. Výpoveď iba s možným obsahom sa vyjadruje konjunktívom možnosti (*Illud vix veri simile videatur*. To by sa sotva zdalo pravdepodobné.) alebo indikatívom futúra (*Verbum hoc verum erit*. Toto slovo bude asi pravdivé.), neskutočnosť obsahu sa vyjadruje ireálnym konjunktívom (*Sine spe vita tristis esset*. Bez nádeje by bol život žalostný.).

Zvolacie vety sa používajú na vyjadrenie údivu, nevôle a rozhorčenia. Majú podobu oznamovacích viet, ktoré sú vyslovené ako zvolanie (*Me miserum!* Ja úbohý!), ale často mávajú aj podobu opytovacích viet, ktoré sú uvádzané opytovacími zámenami alebo časticami v zvolacej platnosti. Prísudok zvolacích viet býva najčastejšie v indikatíve (*Quam grata requies est!* Aký príjemný je odpočinok!).

Rozkazovacie vety vyjadrujú prejav vôle a býva v nich imperatív (*Nunc abite!* Teraz odíďte!) alebo konjunktív vôle: vyzývací (*Festinemus!* Ponáhľajme sa!), rozkazovací (*Audiatur et altera pars!* Nech je vypočutá aj druhá strana!) a zabraňovací (*Nihil scripseris!* Nič nepíš!). V rozkazovacích vetách s konjunktívom je zápornkou *ne*.

Prianie v želacích vetách sa obvykle vyjadruje želacím konjunktívom, a to buď prostým (*Valeant cives mei!* Kiež sú moji občania zdraví!) alebo s časticou

utinam (*Utinam ille omnes copias secum eduxisset!* Kiež by bol onen so sebou vyviedol všetky zbory!). Zriedka má želací význam aj imperatív (*Vale!* Buď zdravý!). Zápornou želacích viet je *ne*.

Opytovacie vety (priame otázky) rozoznávame jednoduché a rozlučovacie. (→ priame otázky v lekcii 3).

Súvetie

Jednotlivé jednoduché vety, ktoré obsahovo nejako súvisia, sa spájajú do zloženej vety, tzv. súvetia. Súvetie je teda gramatická konštrukcia, ktorá vyjadruje uzavretú zložitejšiu myšlienku. Medzi vetami v súvetí sú podobné vzťahy ako medzi vetnými členmi v jednoduchej vete. Pri základnej klasifikácii súvetia sledujeme to, nakoľko sú vety navzájom závislé a rovnocenné. Keď sú vety navzájom nezávislé a rovnocenné, čiže každá veta si pri spojení zachováva svoju pôvodnú samostatnosť, vzniká súvetie **priradovacie** (koordinatívne, parataktické). Všetky vety priradovacieho súvetia sú hlavné a môžu sa do súvetia spájať bez spojok (asyndetické spojenie) alebo priradovacími spojkami (syndetické spojenie).

Keď je jedna veta závislá od druhej, keď sa jej podriaďuje, hovoríme o podradovaní a také súvetie nazývame **podradovacie** (subordinatívne, hypotaktické). V takomto súvetí sa závislá veta nazýva podradenou alebo vedľajšou vetou. Veta, od ktorej podradená veta závisí, sa nazýva nadradenou alebo hlavnou vetou.

Priradovacie súvetie

Podľa významových vzťahov medzi vetami rozlišujeme zlučovacie, odporovacie, vylučovacie, dôvodové, dôsledkové a prípustkové súvetie.

Zlučovacie (kopulatívne) **súvetie** je spojenie viet, ktoré sú gramaticky a obsahovo rovnocenné a vyjadrujú zložky jednej uzavretej myšlienky. Vety sa spájajú pomocou zlučovacích spojok *et*, *-que*, *atque* (*ac*), *neque*, *etiam*, *quoque* (*Tertio bello Punico Carthaginienses superati sunt et Carthago a P.*

Scipione deleta est. V 3. púnskej vojne boli Kartáginci porazení a Kartágo bolo Publiom Scipionom zničené.) alebo bez spojky, t. j. asyndeticky (*Veni, vidi, vici.* Prišiel som, uvidel som, zvíťazil som).

Odporovacie (adverzatívne) **súvetie** je spojenie dvoch rovnocenných viet, ktoré si svojím obsahom odporujú. Vety sa spájajú alebo odporovaciami spojkami *sed, verum, autem, vero, at* (*Bonum consilium dedisti, sed ceteri id sequi cunctabantur.* Prijal si dobré rozhodnutie, ale ostatní váhali nasledovať ho.) alebo bez spojok (*Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis.* Víťaziť vieš, Hannibal, víťazstvo využiť nevieš.).

Vylučovacie (disjunktívne) **súvetie** je spojenie viet, ktoré sa obsahovo vzájomne vylučujú. Spájajú sa vylučovacími spojkami *aut, vel, -ve, sive* (*Hic vincendum aut moriendum est.* Tu treba zvíťaziť alebo zomrieť.).

Dôvodové (kauzálné) **súvetie** je spojenie dvoch samostatných viet, v ktorom druhá veta vysvetľuje príčinu deja v predchádzajúcej vete. Spájajú sa spojkami *nam, namque, enim*, pričom *nam* uvádza vysvetlenie ako objektívny fakt (*Clarissimi viri ipsi agros arabant, nam agros arare civi Romano turpe non erat.* Najslávnejší muži obrábali polia sami, lebo orať pole pre rímskeho občana nebolo potupné.), naopak *enim* uvádza subjektívne vysvetlenie (*Praecepta mea ita legito, ut intellegas, legere enim et non intellegere neglegere est.* Prečítaj si moje nariadenia tak, aby si im porozumel, lebo prečítať a nepochopiť znamená nevšimáť si.).

Dôsledkové (konkluzívne) **súvetie** je spojenie dvoch samostatných viet, z ktorých prvá vyjadruje dôvod a druhá dôsledok, logický záver predchádzajúcej vety. Spájajú sa spravidla dôsledkovými spojkami *itaque, ergo, igitur, proinde* (*Nostris in hostes acriter impetum fecerunt, itaque hostes repente procurrerunt.* Naši prudko zaútočili na nepriateľov, a tak sa nepriatelia náhle vyrútili.).

Podradovacie súvetie

Vedľajšia veta v podradovacom súvetí vyjadruje niektorú časť svojej nadradenej vety: 1. podmet alebo predmet, 2. prívlastok, 3. príslovkové určenie. Podľa toho rozoznávame vedľajšie vety substantívne (podmetové a predmetové), adjektívne (prívlastkové) a adverbialne (príslovkové). Medzi

adverbiálnymi vedľajšími vetami rozoznávame podľa obsahu účelové, účinkové, časové, dôvodové, podmienkové, prípustkové a prirovnávacie vety. Podľa toho, čím sa pripojujú vedľajšie vety k hlavnej, rozoznávame nepriame otázky (patria k substantívnym vetám), spojkové vety alebo vzťažné vety.

V podradovacom súvetí je jedna veta gramaticky závislá od druhej vety. Podľa stupňa závislosti rozoznávame vedľajšie vety prvého stupňa, ktoré sú závislé od hlavnej vety, a vedľajšie vety druhého (tretieho, atď.) stupňa, ktoré sú závislé od vedľajšej vety prvého (druhého, atď.) stupňa.

Slovesné spôsoby vo vedľajších vetách

Vedľajšie vety sú indikatívne alebo konjunktívne.

1. Indikatívne sú tie, ktoré by mali indikatív, keby boli prednesené ako samostatné vety.

Si vales, bene est. Ak si zdravý, dobre je.

2. Konjunktívne sú jednak tie, ktoré by mali konjunktív, keby boli vety vyslovené ako samostatné, jednak tie, ktorých konjunktív si vyžaduje ich podradenosť.

Metuo, ut ad tempus veniam. Bojím sa, aby som prišiel včas. (Samostatne: *Metuo.*

Ut ad tempus veniam! Bojím sa. Len aby som prišiel včas! Konjunktív v uvedenej vete teda nie je kvôli spojke *ut*, ale preto, že si to žiada význam vety.)

Tanta tempestas coorta est, ut naves cursum tenere non possent. Strhla sa taká veľká búrka, že lode nemohli udržať smer. (Samostatne: *Tempestas coorta est, naves cursum tenere non poterant.*)

Konjunktív vo vedľajších vetách

Slovesný čas konjunktívu sa v niektorých vedľajších vetách riadi podľa slovesa riadiacej vety, v iných zasa podľa doby hovoriaceho. V prvom prípade ide o vzťažné (relatívne) použitie konjunktívu, v druhom o samostatné (absolútne).

Samostatné užívanie konjunktívu znamená, že sa používa konjunktív toho času, aký by tam bol konjunktív alebo indikatív, keby bola veta nezávislá.

Užíva sa hlavne konjunktív imperfekta v potenciálnom, ireálnom a dubitatívnom význame (*Quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem*. Pýtam sa ťa, prečo som nemal brániť Gaia Cornelia), konjunktív plusquamperfekta v ireálnom význame, konjunktív v účinkových vetách príslovkových a napokon vo vložených vetách.

Najčastejšie sa však vo vedľajších vetách konjunktívnych kladie konjunktív vzťažne, podľa pravidiel súslednosti časov (→ *consecutio temporum* v 3. lekcii).

2. LEKCIA

Použitie konjunktívov Konjunktívy v hlavných vetách Genitív a ablatív ceny

Gramatické penzum: konjunktívy a ich použitie; genitív ceny; ablatív ceny.

Lexikálny okruh: Vulgáta.

Výsledky vzdelávania: získanie prehľadu v používaní konjunktívov; schopnosť identifikovať konjunktív v hlavnej vete; schopnosť identifikovať genitív a ablatív ceny a zvládnuť ich preklad do slovenčiny; zopakovanie deponentných slovies.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Aliquando in una urbe venerunt duae mulieres ad regem steteruntque coram eo. Utraque habitabat in domo una et eodem die filium genuit. Una mulierum ait: *Tertia vero die postquam ego peperit, peperit et haec mulier et eram simul nullusque alius in domo nobiscum erat. Mortuus est autem filius mulieris huius nocte dormiens quippe oppressit eum.*

*Et consurgens rapuit filium meum de latere meo et conlocavit in sinu suo, suum autem filium, qui erat mortuus posuit in sinu meo. Mane diligentius intuens clara luce deprehendi non esse meum, quem genueram. Responditque altera mulier: Non est ita, mentiris. Filius tuus mortuus est, meus autem vivit. Atque in hunc modum contendebant coram rege. Dixit ergo rex, qui veritatem statim intellexerat: **Adferte mihi gladium, dividite infantem vivum in duas partes***

et date dimidiam partem uni et dimidiam partem alteri! Dixit autem mulier, cuius filius erat vivus ad regem: Ne necaveris! Date illi infantem vivum et nolite interficere eum! Contra illa dicebat: Nec mihi, nec tibi sit! Dividatur! Respondens iudex Salomon ait: Ne occidatur infans! Detur huic mulieri, haec est mater eius. Audiverunt itaque omnes iudicium regis et timuerunt regem videntes sapientiam Dei esse in eo.

(podľa Vulgáty)

- Nájdite v texte zámená a identifikujte ich! Ako sa skloňujú a aké je ich použitie?
- Nájdite v texte slovesné tvary v imperfekte a perfekte a porovnajte spôsob ich prekladu! Uveďte aj ich úplné slovníkové tvary!
- Určite gramatické kategórie hrubo vyznačených slov! Čo v danom kontexte vyjadrujú a ako sa prekladajú?

Slovná zásoba

accūsō, āre, āvī, ātum – žalovať, obviňovať

aestimō, āre, āvī, ātum – ceniť, oceňovať

an – či

as, assis, m. – as (rímsky bronzový peniaz)

bāsium, iī, n. – bozk

citō (adv.) – chytro, rýchle

cōgnōscō, ere, gnōvī, gnitum – dozvedieť sa, poznávať, poznať

collocō (*conlocō*), *āre, āvī, ātum* – umiestniť, položiť

contendō, ere, tendī, tentum – (*cum alqo*) merať sa, zápasieť;

(*alqd*) ubezpečovať, s istotou tvrdiť

conturbō, āre, āvī, ātum – uviesť do zmätku

cōram – (adv.) verejne, pred očami všetkých, osobne; (predl. s abl.) pred, v prítomnosti

dēcēdō, ere, cessī, cessum – odchádzať, vzdalovať sa; *dē vitā dēcēdere* – zomrieť

dēcoctor, ōris, m. – skrachovaný človek, hýrivec

dein, deinde (adv.) – ďalej; od toho času, potom

dēnārius, iī, m. – denár, rímsky strieborný peniaz

dīgītus, ī, m. – prst
dīmidium, īi, n. – polovica
Diogenēs, is, m. – Diogenés, grécky filozof (4 – 3. st. pr. Kr.)
dormiō, īre, īvī, ītum – spať
exclāmō, āre, āvī, ātum – vykrikovať, vyvolávať
excruciō, āre, āvī, ātum – trýzniť, trápiť
fallāx, ācis – klamlivý, klamný
fiō, fierī, factus sum – (pas. k *faciō, ere, fēcī, factum*) stávať sa, diať sa, vznikáť
flēō, ēre, flēvī, flētum – plakať, oplakávať
flōreō, ēre, uī – kvitnúť; prekvítať
fora, ae, f. – dvere; *forās* – za dvere, *forīs* – za dverami, vonku, za hranicami
fortasse – hádam, snáď, asi, možno
gaudeō, ēre, gāvīsus sum – (*alqa re*) radovať sa, tešiť sa
gignō, ere, genuī, genitum – plodiť, rodiť; pas. vznikáť
gladius, īi, m. – meč
habitō, āre, āvī, ātum – obývať, bývať, zdržiavať sa
Hector, oris, m. – Hector, najväčší trójsky hrdina
īnfacētus, a, um – hlúpy, pochybý
īnfāns, antis, m., f. – dojča, dieťa
intelligō (intellegō), ere, lēxī, lēctum – rozoznať, poznať; chápať, rozumieť; vedieť
interficiō, ere, fēcī, fectum – zavraždiť, usmrtiť
maneō, ēre, mānsī, mānsum – zostávať, zostať
mentior, īrī, ītus sum – klamať, vymýšľať si
mercātor, ōris, m. – kupec, obchodník
mulier, eris, f. – žena, manželka
mūtābilis, e – premenlivý, nestály
necō, āre, āvī, ātum – zabíjať, usmrcovať
ops, opis, f. (v sg. len akuz. *opem* a abl. *ope*) – moc, sila, podpora;
 pl. *opēs* – majetok, bohatstvo
petō, ere, īvī (īi), ītum – smerovať, ísť, hnať sa; útočiť; pýtať sa, vypytovať sa;
 žiadať, prosiť
ponō, ere, posuī, positum – odkladať, klásť, skladať dolu; končiť
prōdō, ere, prodidī, proditum – vydať; rodiť, plodiť; prezradiť; odovzdávať
 (tradíciu)
proficīscor, scī, profectus sum – vydať sa na cestu, odísť, tiahnuť

prūdēns, entis – rozumný, rozvážny

rapiō, ere, rapuī, raptum – chopiť, unášať, vyrvať, ukoristiť, ulúpiť, vziať

requiēscō, ere, ēvī, ētum – odpočinúť si; odpočívať; spať

rūmor, ōris, m. – správa, zvest' (nezaručená)

Salomon, ōnis, m. – Šalamún, izraelský kráľ

sestertius, iī, m. – sestercius, rímsky strieborný peniaz

siccus, a, um – suchý

sinus, ūs, m. – náručie, lono

talentum, ī, n. – talent, grécka jednotka váhy; peňažná jednotka

uterque, utraque, utrumque – jeden aj druhý, obaja

vestis, is, f. – šaty, odev

villa, ae, f. – majetok; vila

B GRAMATIKA

Latinské sloveso má tri spôsoby: **indikatív** (oznamovací), **konjunktív** (spojovací) a **imperatív** (rokazovací). Do slovenčiny prekladáme indikatív zvyčajne oznamovacím spôsobom a imperatív rozkazovacím spôsobom. Konjunktív (*modus coniunctivus*) je tzv. spojovací spôsob, ktorý slovenčina nemá. Keďže sa vyskytuje jednak v hlavných vetách (samostatné použitie), jednak vo vedľajších vetách (vzťažné použitie), do slovenčiny prekladáme konjunktív rôzne podľa toho, akú funkciu vo vete zastupuje. Z toho vyplýva, že latinský konjunktív možno do slovenčiny prekladať oznamovacím, podmieňovacím, ako aj rozkazovacím spôsobom.

Avšak v latinčine sa použitie konjunktívu riadi zložitejšími pravidlami ako použitie indikatívu, preto je nutné zaoberať sa ním osobitne v hlavných vetách (= samostatné použitie konjunktívu) a osobitne konjunktívom vo vedľajších vetách (= vzťažné použitie konjunktívu).

Konjunktív v hlavných vetách (samostatné použitie)

Oproti indikatívu, ktorý oznamuje reálny dej, konjunktív vyjadruje subjektívne zafarbený dej, postoj hovoriaceho ako napr.: želanie, vôľu, váhanie,

názor, možnosť i neskutočnosť, ktoré vyslovuje hovoriaci. Podľa toho rozlišujeme pri samostatnom použití konjunktívu týchto šesť druhov:

1. *coniunctivus optativus* (želací konjunktív) vyjadruje splniteľné alebo nespľniteľné želanie často zosilnené časticami *utinam* „kiež“, resp. v zápore *utinam ne* „kiež ne-“. Používajú sa všetky formy konjunktívu podľa toho, o aký druh prania ide a do akého času pranie spadá:

želanie splniteľné v prítomnosti a budúcnosti → **konjunktív prézenta**
Utinam verum dicant! Kiež hovoria pravdu!

želanie splniteľné v minulosti → **konjunktív perfekta**
Utinam verum dixerint! Kiež hovorili pravdu! (Možno ju hovorili.)

želanie nespľniteľné v prítomnosti a budúcnosti → **konjunktív imperfekta**
Utinam verum dicerent! Kiež by hovorili pravdu! (Ale ju nehovoria.)

želanie nespľniteľné v minulosti → **konjunktív plusquamperfekta**
Utinam verum dixissent! Kiež by boli hovorili pravdu! (Ale ju nehovorili.)

2. *coniunctivus voluntatis* (konjunktív vôle) vyjadruje vôľu hovoriaceho, a to výzvu, rozkaz alebo zákaz. Podľa týchto prejavov vôle rozoznávame:

a/ ***coniunctivus hortativus*** (vyzývací konjunktív), ktorý je **konjunktív prézenta** a slúži na vyjadrenie výzvy alebo povzbudenia iba v 1. os. pl. *Speremus!* Dúfajme!

b/ ***coniunctivus iussivus*** (rozkazovací konjunktív), ktorý je **konjunktív prézenta** a vyjadruje rozkaz v 2. a 3. os. sg. a pl. *Venias!* Príd! *Dicat!* Nech hovorí! Na jeho zdôraznenie sa často používa imperatív *fac, facite: Fac venias!* Hneď príd!

c/ ***coniunctivus prohibitivus*** (zabraňovací konjunktív), ktorý je **konjunktív perfekta** a vyjadruje zákaz pre 2. os. sg. aj pl. pomocou zápornky *ne: Ne desperaveris!* Nezúfaj! *Ne desperaveritis!* Nezúfajte!

Namiesto *ne* s konjunktívom perfekta sa používa aj opisná forma *noli* (pre sg.), *nolite* (pre pl.) s infinitívom slovesa: *Noli tangere circulos meos!* Nedotýkaj sa mojich kruhov! *Nolite credere!* Neverte!

3. *coniunctivus dubitativus* alebo *deliberativus* (rozvažovací konjunktív) vyjadruje váhanie, neistotu hovoriaceho. Tento typ sa vyskytuje najmä v 1. os. sg. v opytovacích vetách. Zápor sa tvorí časticou *non*.

váhanie v prítomnosti → **konjunktív prézenta**

Quid dicam de hac re? Čo mám povedať o tejto veci?

váhanie v minulosti → **konjunktív imperfekta**

Quid dicerem de his rebus? Čo som mal povedať o týchto veciach?

4. *coniunctivus concessivus* (prípustkový konjunktív) vyjadruje prípusťku, t. j. hovoriaci pripúšťa nejakú protichodnú možnosť, ale trvá na svojom stanovisku. Záporkou je *ne*.

prípustka v prítomnosti → **konjunktív prézenta**

Haec verba sint acerba, falsa non sunt. Hoci sú tieto slová príkre, no neklamú.

prípustka v minulosti → **konjunktív perfekta**

Dubitaverit, sed credidit. Hoci pochyboval, ale uveril.

V latinčine je prípusťkový konjunktív vlastne vedľajšia veta prípusťková bez spojky, avšak do slovenčiny ho prekladáme spojkami *hoc, hoci, nech*.

5. *coniunctivus potentialis* (konjunktív možnosti) vyjadruje možný dej, t. j. hovoriaci vyslovuje svoje tvrdenie ako možnosť v prítomnosti alebo v minulosti. Často sa potenciálnym konjunktívom vyslovuje skromný úsudok, najčastejšie sa však vyskytuje v potenciálnej forme podmienkového súvetia. Zápor sa tvorí časticou *non*.

možnosť v prítomnosti → **konjunktív prézenta** (nedokonavý dej)

Quis dubitet, quin ... Kto by pochyboval, že ...

→ **konjunktív perfekta** (dokonavý dej)

Hic dixerit quispiam ... Tu by niekto mohol povedať ...

možnosť v minulosti → **konjunktív imperfekta** (len v 2. os. sg.)

Haud facile discerneres, utrum ... Ťažko by si zistil, či ...

Často sa vyskytujú tvary: *putares, diceres, crederes, cernereres, videres*.

6. *coniunctivus irrealis* (konjunktív neskutočnosti) vyjadruje neskutočný alebo neuskutočiteľný dej v prítomnosti **konjunktívom imperfekta**, v minulosti **konjunktívom plusquamperfekta**. Zápor sa tvorí časticou *non*. Tento typ konjunktívu sa najčastejšie vyskytuje v ireálnej forme podmienkového súvetia.

Sine spe vita tristis esset. Bez nádeje by bol život smutný.

Si id fecisset, spem habuisset. Keby to bol (býval) urobil, bol by mal nádej.

Pádová syntax – genitív a ablatív ceny

Cena sa v latinčine vyjadruje genitívom a ablatívom.

Genitívom sa vyjadruje všeobecné (nie konkrétne udané) určenie ceny:

– pri slovesách *aestimare, facere, putare, ducere* ceníť si, vážiť si, *esse, fieri* byť za niečo, stáť niečo. Používajú sa tieto genitívy: **magni, permagni** mnoho, veľmi, draho, vysoko; **pluris** viac, vyššie; **plurimi, maximi** najviac, najvyššie; **parvi** málo, nízko; **minoris** menej; **minimi** najmenej; **tanti** toľko; **quanti** koľko; **nihili** za nič.

– pri slovesách znamenajúcich kúpu a predaj *emere* kupovať, *vendere* predávať, *stare, esse* stáť za niečo, *locare, conducere* najímať, prenajímať sa na označenie stupňa ceny používajú len genitívy **quanti** za koľko, ako draho; **tanti** za toľko, tak draho; **pluris** drahšie; **minoris** lacnejšie.

– iné všeobecné určenie a najmä presné udanie ceny sa vyjadruje ablatívom: **parvo emere** lacno kúpiť, **magno vendere** draho predať, **plurimo vendere** veľmi draho predať. Sem patrí aj výraz **gratis** zadarmo.

Priklady:

Pluris te habemus, quam omnes alios. Viac si ťa ceníme, ako všetkých iných.

Dux verba legatorum parvi fecit. Vodca si málo vážil slová vyslancov.

Tanti vendo hanc domum, quanti vis. Za toľko ti predám tento dom, za koľko chceš.

Hunc librum parvo, duobus denariis emere potes. Môžeš túto knihu kúpiť lacno, za dva denáre.

N. B. Pamätaj si aj iné väzby: pro nihilo putare, ducere, habere za nič si nevážiť, za nič nepovažovať; pro nihilo esse za nič nestáť.

C CVIČENIA

1. Podčiarknite a určite konjunktívne tvary!

tacet, vocet, amat, agat, venerit, legit, possit, audias, speras, haberes, doces, tribues, statuissent, monent, scribent, possent, aderimus, appellaverimus, fracti sint, prosint, feceris, cupis, fuissetis, docetis, deessent, nuntiata essent

2. Indikatívne tvary dajte do konjunktívu bez zmeny ostatných gramatických kategórií!

muto, gaudes, cognosco, cupio, fit, malo
exclamant, flent, vivunt, veniunt
accusatis, petebat, genuit, rapuerunt, diviseramus
necati erant, fletur, profectus est, videbamini

3. Preložte vety a určite, o ktorý typ konjunktívu ide!

Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus! Utinam parentes mei valeant! Ne sit summum malum dolor, malum certe est. Fueris doctus, fueris prudens, pius non fuisti. Vivat, crescat, floreat res publica nostra! Ne omnes res humanae tam mutabiles essent! Quid faciam; maneam an abeam? Si taceres, sapiens maneres. Requiescat in pace! Quo me vertam? Utinam parentes nostri nobiscum diu vivant! Hoc ne feceris! Audiatur et altera pars! Bella gerant alii! Verbis istius hominis fallacis ne credideritis! Fiat lux! Ne cito inimicum accusaveris! Quid agerem, iudices mei? Vellem esse Diogenes, nisi Alexander essem. Utinam meliora videamus! Plura ad te scriberem, si possem. Utinam ne mutaveris sententiam tuam! Quis Hectorem cognovisset, si Troia felix fuisset. Utinam Icarus patri suo paruisset! Quid faciam? Maneam domi an proficiscar?

4. Utvorte rozkaz a zákaz imperatívom, resp. konjunktívom, a preložte!

a) curare, deponere, invenire, discere, monstrare, ire, tenere, ferre, dicere,

ducere, facere, suadere, recipere, prodesse, poscere, claudere, sentire, aperire, dare

b) laetari, misereri, sequi, uti, oblivisci, mirari, experiri

5. Z uvedených spojení utvorte podľa príkladu konjunktívne vety vyjadrujúce rôzne formy vôle!

Príklad: difficilia optare – Utinam ne difficilia optent! Ne difficilia optaveris! Quis difficilia optet?

beneficium dare –

vim maiorem habere –

memoriam melius exercere –

citissime ire –

6. Precvičte si na nasledujúcich vetách genitív a ablatív ceny!

Vir sapiens divitias parvi ducit. Mercatores pecuniam semper magni aestimant. Tanti hos libros tibi vendo, quanti eos emi. Quomodo potuisti villam tuam pluris locare, quam ego? Parvi sunt foris arma, nisi est consilium domi. Villa nostra duodecim milibus denariorum fuit. Vestis amici mei mille sestertiis constitit. Hortum tuorum parentum plurimo, duobus talentis emo. Equus meus minimo, sescentiis denarii veniit.

3. LEKCIA

Opytovacie vety (priame otázky)
Súslednosť časov (*consecutio temporum*)
Nepriame otázky
Vety typu *non dubito, quin*

Gramatické penzum: *consecutio temporum*; priame a nepriame otázky; *non dubito, quin*.

Reálie: Marcus Tullius Cicero.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti odlišiť priamu a nepriamu otázku; nadobudnutie poznatkov o súslednosti časov; schopnosť spoznať a správne preložiť vetu typu *non dubito, quin* do slovenčiny; zopakovanie vzťažných a opytovacích zámen a deponentných slovíes.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Quo usque tandem *abutere*, Catilina, *patientia nostra*? **Quam diu** etiam furor iste tuus nos eludet? Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus omnium bonorum, nihil hic munitissimus habendi senatus locus moverunt? Patere tua consilia non sentis? **Quid** proxima, **quid** superiore nocte egeris, **ubi** fueris, quos convocaveris, **quid** consilii ceperis, **quem** nostrum ignorare *arbitraris*? O tempora, o mores! Senatus haec intellegit, consul videt, hic tamen vivit. Immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum. Nos autem fortes

viri satis facere rei publicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pestem, quam tu in nos omnes iam diu *machinaris*.

(podľa: Cicero, *In Catilinam* I, 1)

O di immortales! Ubinam gentium sumus? **In qua** urbe vivimus? **Quam** rem publicam habemus? Hic sunt in nostro numero, patres conscripti, qui de nostro omnium interitu, qui de huius urbis atque adeo de orbis terrarum exitio cogitent!

(podľa: Cicero, *In Catilinam* I, 9)

M. Tulli, quid agis? Tunc eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem expectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, evocatore servorum et civium perditorum, exire patieris? Nonne hunc in vincla duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? Quid te impedit? Mosne maiorum an leges, quae de civium Romanorum supplicio rogatae sunt? An invidiam posteritatis times?

(podľa: Cicero, *In Catilinam* I, 11)

- V jednotlivých úryvkoch nájdite konjunktívne slovesné tvary! Určite všetky ich gramatické kategórie a funkciu vo vete!
- Ako sa nazývajú slovesá v kurzíve a čo o nich viete?
- Určite hrubo vyznačené slová a uveďte, aká je ich funkcia!

Slovná zásoba

abūtor, ī, ūsus sum (alqa re) – využiť, zneužiť

administrō, āre, āvī, ātum – obstarávať, vykonávať, spravovať; veliť

aliter (adv.) – ináč, inakšie

arbitror, āri, ātus sum – pozorovať; nazdávať sa, domnievať sa, myslieť si

Archelaus, ī, m. – Archelaos I., macedónsky kráľ v r. 413 – 399 pr. Kr.

ārdeō, ēre, ārsī, ārsūrus – horieť; vzplanúť

caedēs, is, f. – zabitie, vražda, boj

colloquor, loquī, locūtus sum – zhovárať sa, rozprávať sa; vyjednávať
commendātiō, ōnis, f. – odporúčanie
committō, ere, mīsi, mīssum – dovedna spojovať; púšťať sa do; prenechávať,
 zverovať; začať, začínať; *proelium committere* – zvädzať boj
commoveō, ēre, mōvī, mōtum – hýbať, pohybovať; spôsobiť, zapríčiniť;
 dojímať
comperiō, īre, perī, pertum – dozvedieť sa, zistiť
concursum, ūs, m. – zbiehanie sa
condō, ere, didī, ditum – skladať; zakladať, stavať
conferō, ferre, tulī, lātum – znášať dokopy; spojovať; priblížiť
cōnflagrō, āre, āvī, ātum – horieť; byť zničený
coniūrātiō, ōnis, f. – sprisahanie
cōnscrībō, ere, scrīpsī, scrīptum – spísať, spolu zapisovať do zoznamu; *patrēs*
cōnscrīptī – otcovia a novozapísaní, otcovia a prísediaci, senátori
cōnsulō, ere, suluī, sultum – (*alqm*) pýtať sa na radu; (*alci*) starať sa, pomáhať
contemnō, ere, tempsī, temptum (*alqm*) – opovrhovať, pohŕdať, nevšimáť si
cōpia, ae, f. – zásoba, hojnosť, (pl.) bohatstvo, vojenské zbory
dēficiō, ere, fēcī, fectum – odstupovať, odísť; chýbať; opustiť
dignitās, ātis, f. – dôstojnosť
diligō, ere, lēxī, lēctum – vyberať; milovať
discors, cordis – nesvorný
dīvīnus, a, um – božský
dubitō, āre, āvī, ātum – pochybovať, váhať
dubium, ī, n. – pochybnosť
dubius, a, um – nerozhodný, váhajúci, neistý; pochybný
efferō, ferre, extulī, ēlātum – vynášať; rodiť; vyjadriť; vynášať do výšky
ēloquentia, ae, f. – výrečnosť
ēlūdō, ere, lūsī, lūsum (*alqm*) – vysmievať sa, tupiť
ēvocātor, ōris, m. – podnecovateľ, burič
exīstimō (exīstumō), āre, āvī, ātum – posudzovať, pokladať, myslieť si
frūmentum, ī, n. – obilie
furor, ōris, m. – besnenie, zúrivosť
gravitās, ātis, f. – ťažkosť, váha, bremeno; dôležitosť, vážnosť
humanitās, ātis, f. – ľudskosť, vzdelanie, vzdelanosť
immō (adv.) – áno, hej, ba áno; *immō vērō* – ba dokonca

impediō, ire, īvī, itum (alqm) – prekážať, zabraňovať, brániť
imperātōrius, a, um – vojvodcovský, patriaci vojvodcovi, veliteľský
inertia, ae, f. – nečinnosť
insānia, ae, f. – nerozumnosť, šialenstvo
interitus, ūs, m. – zánik, záhuba, skaza
invidia, ae, f. – závišť, nenávišť
Lāocoōn, ontis, m. – Apolónov kňaz v Tróji
māchinor, āri, ātus sum – zosnovať, nastražiť
mactō, āre, āvī, ātum – zabíjať, ničiť, trestať
maiōrēs, um, m. – predkovia
mānsuētūdō, inis, f. – miernosť, vlúdnosť
morior, morī, mortuus sum – zomrieť
multō, āre, āvī, ātum – pokutovať, trestať
mūnītus, a, um – opevnený
neglegō, ere, neglēxī, neglēctum – nedbať, nestarať sa
nē ... quidem – ani; *nē pater quidem* – ani otec
nēquitia, ae, f. – ničomnosť, nehanebnosť
nesciō, ire, īī (īvī), itum – nevedieť
nocturnus, a, um – nočný
ōdī, ōdisse, ōsus, ōsūrus – nenávidieť
oportet, ēre, uit – treba, je nevyhnutné, patrí sa, má sa
pār, paris – rovnaký
particeps, cipis – účastný
pateō, ēre, uī – byť otvorený, byť viditeľný, byť zrejмый, *patet* – je zrejмый,
patientia, ae, f. – trpezlivosť, vytrvalosť
perditor, ōris, m. – škodca
perniciōsus, a, um – záhubný, škodlivý
Persa, ae, m. – Peržan
persaepe – veľmi často
pertimēscō, ere, timū – veľmi sa strachovať
pertineō, ēre, uī – týkať sa, vzťahovať sa
pestis, is, f. – mor, skaza, záhuba, zlo
posteritās, ātis, f. – budúcnosť, potomstvo
praesidium, īī, n. – ochrana, pomoc, posádka, stráž
prīdem (adv.) – pred časom, kedysi, dávno

prīvātus, ī, m. – súkromník, občan

proximus, a, um – najbližší

quaerō, ere, quaesivī, quaesitum – hľadať; *alqd ab, de, ex alqo* vypytovať sa

quantum (adv.) – ako mnoho, ako veľmi

Quirīs, ītis, m. – Quirit, Riman, rímsky občan

referō, ferre, rettulī, relātum – späť niesť; vrátiť; *grātiām referre* – odvdáčovať sa
sevērītās, ātis, f. – prísnosť, vážnosť

Sōcratēs, is, m. – aténsky filozof (469 – 399 pr. Kr.)

supplicium, iī, n. – prosba, modlitba; pokuta, trest

tandem – konečne, (v opytovacích vetách) predsa

tēctum, ī, n. – strecha; dom

utrum – či

vexō, āre, āvī, ātum – sužovať, trápiť; pustošiť

vinculum (vinclum), ī, n. – povraz; väzba, puto (pl.) putá, väzenie, žalár; in

vincula dūcere – uvrhnúť do žalára

vigilia, ae, f. – bdenie; nočná stráž

vitō, āre, āvī, ātum (alqm, alqd) – vyhýbať sa, vyvarovať sa, unikať pred

vulnerō (volnerō), āre, āvī, ātum – zraniť, ublížiť

B GRAMATIKA

Opytovacie vety (priame otázky)

Opytovacie vety (priame otázky) delíme na 1.) jednoduché a 2.) rozlučovacie. Jednoduché opytovacie vety sa ďalej delia na doplňovacie a zisťovacie a ich cieľom je doplnenie myšlienky alebo zistenie jej správnosti.

1. Jednoduché opytovacie vety

Doplňovacie otázky, ktoré dopĺňajú novú vecnú informáciu, sú uvádzané opytovacími zámenami alebo príslovkami, napr. *quis* kto?, *quid* čo?, *quālis* aký?, *quandō* kedy?, *cūr* prečo?, *ubi* kde?, *quō* kam?, *unde* odkiaľ?, *quōmodo* ako?, *quot* koľko?, *quotiēns* koľkokrát? a i. *Quandō veniēs?* Kedy prídeš?

Zisťovacie otázky zisťujú platnosť alebo neplatnosť otázky. Odpoveď na takéto otázky je jednoduché „áno“ alebo „nie“. Uvádzajú sa spravidla opytovacími časticami **nonne** či nie, **num**, **-ne** či podľa toho, akú odpoveď očakávame.

Pomocou **nonne** sa pýtame vtedy, ak čakáme kladnú odpoveď:

Nonne canis similis lupo? Či nie je pes podobný vlkovi?

Časticou **num** sa uvádzajú otázky, na ktoré čaká hovoriaci zápornú odpoveď:

Num omnia scire possumus? Či môžeme všetko vedieť?

Častica **-ne** sa kladie vtedy, ak nevieme, akú odpoveď dostaneme. Pripája sa ku koncu slova, na ktorom je najväčší dôraz a to sa spravidla nachádza na začiatku vety:

Rectene interpretor sententiam tuam? Či si správne vysvetľujem tvoju mienku?

Pri zisťovacích otázkach sa kladná odpoveď vyjadruje opakovaním príslušného slova opytovacej vety (*Solus abiit? Solus.* Sám odišiel? Sám.) alebo príslovkami **ita**, **certe**, **sane**, **vero** áno, tak je, iste, pravdaže, veru. Záporná odpoveď sa vyjadruje buď opakovaním príslušného slova opytovacej vety so zápornkou (*Estne frater meus intus? Non est.* Či je môj brat vnútri? Nie je.) alebo zápornými výrazmi **non**, **non ita**, **minime**, **minime vero** nie, vôbec nie (*Tune haec non credis? Minime vero.* Ty tomu neveríš? Vôbec nie.).

2. Pri rozlučovacích otázkach si oslovený môže vybrať z dvoch alebo viacerých naznačených možností. Druhý a každý ďalší člen rozlučovacej otázky sa uvádza časticou **an** či, prvý člen môže byť bez opytovacieho slova alebo je uvedený časticou **utrum** alebo **-ne**.

an	<i>Romam venies an Athenis manebis?</i> Prídeš do Ríma či zostaneš v Aténach?
utrum – an	<i>Utrum Romam venies an Athenis manebis?</i> Prídeš do Ríma či zostaneš v Aténach?
-ne – an	<i>Romamne venies an Athenis manebis?</i> Prídeš do Ríma či zostaneš v Aténach?

Ak je druhý člen prostým záporom prvého člena, používa sa v priamych otázkach spojenie **an non** a či nie. V tomto type viet sa spojka **aut** nepoužíva.

Verumne hoc est an non? Je to pravda a či nie?

Isne est, quem quaero, an non? Je to on, koho hľadám a či nie?

V priamych otázkach sa kladie **indikatív** ako v oznamovacích vetách alebo **konjunktív potenciálny, konjunktív ireálny** alebo konjunktív deliberatívny.

Súslednosť časov (*consecutio temporum*)

V latinských vedľajších vetách sa používa indikatív alebo konjunktív. Vo vedľajších vetách, ktoré si žiadajú konjunktív, je tento slovesný spôsob vyjadrením podradenosti deja a prekladáme ho indikatívom. Používanie konjunktívov sa riadi istými pravidlami o súslednosti časov, pričom pri ich uplatňovaní rozhoduje:

- čas slovesa** v hlavnej vete, t. j. či je sloveso v hlavnom alebo vedľajšom čase
- časový vzťah** deja vedľajšej vety k deju riadiacej vety, t. j. či je medzi dejmi viet vyjadrená predčasnosť, súčasnosť alebo následnosť.

N. B. Hlavné časy sú prítom a budú. Po imperatívne a po zabraňovacom konjunktíve perfekta nasledujú pravidlá ako po hlavnom čase. Vedľajšie časy sú všetky časy minulé.

	súčasnosť	vyjadruje	konjunktív prítomna
Po hlavnom čase:	predčasnosť	vyjadruje	konjunktív perfekta
	následnosť	vyjadruje	tvar – ūrus sim

Napríklad:

	quid <i>agat.</i>	Pýtam sa, čo robí.
Interrogo,	quid <i>egerit.</i>	Pýtam sa, čo robil.
	quid <i>acturus sit.</i>	Pýtam sa, čo bude robiť.

	súčasnosť	vyjadruje	konjunktív imperfekta
Po vedľajšom čase:	predčasnosť	vyjadruje	konjunktív plusquamperfekta
	následnosť	vyjadruje	tvar – ūrus essem

Napríklad:

	quid ageret .	Pýtal som sa, čo robí.
Interrogabam,	quid egisset .	Pýtal som sa, čo robil.
	quid acturus esset .	Pýtal som sa, čo bude robiť.

N. B. Nemýľte si dvojice výrazov: **predčasnosť – minulosť, súčasnosť – prítomnosť, následnosť – budúcnosť!**

Preklad latinskej súslednosti časov do slovenčiny nie je komplikovaný. Pozor si treba dať na konjunktív imperfekta, ktorý treba preložiť slovenským prítomným časom.

Interrogabam, quid ageret. Pýtal som sa, čo **robí**.

Keby sme tento konjunktív preložili minulým časom, vedľajšia veta by vyjadrovala predčasnosť deja.

So súslednosťou časov sa v latinčine stretávame v nepriamych otázkach a vo veľkej časti spojkových viet, a to buď v celom rozsahu (nepriame otázky, vety typu *non dubito, quin*), alebo len čiastočne (napr. v účelových vetách sa používajú len konjunktívy pre súčasnosť; časové vety so spojkou *cum* vyjadrujú predčasnosť a súčasnosť deja).

Avšak aj v nepriamych otázkach a vetách typu *non dubito, quin* sa opisné časovanie činné (tvary *-urus sim, -urus essem*) môže použiť iba vtedy, ak príslušné sloveso má supínium, t. j. tvorí participium futúra aktíva. V prípade, že ho nemá, resp. potrebujeme vytvoriť trpný rod, následnosť vyjadríme inak: – následnosť sa vyjadrí ako súčasnosť konjunktívom prézenta (po hlavnom čase) a konjunktívom imperfekta (po vedľajšom čase), často s použitím výrazov *mox, brevi* čoskoro; *postea* potom.

Non dubito, quin brevi discas. Nepochybujem, že sa čoskoro budeš učiť.

– použije sa konjunktív slovies *posse* môcť, *debere* musieť, *velle* chcieť s infinitívom prézenta plnovýznamového slovesa.

Non dubito, quin amicus laudari possit. Nepochybujem, že priateľ bude pochválený.

Nepriame otázky

Nepriama otázka vznikne, ak sa priama otázka dostane do závislosti na slovese *pýtať sa*. Zatiaľ čo v latinskej priamej otázke sa používa indikatív, **v nepriamej otázke je sloveso vždy v konjunktíve, a to podľa pravidiel *consecutio temporum*.**

Priama otázka:	<i>Quid agis?</i>	Čo robíš?
Nepriama otázka:	<i>Interrogo te, quid agas.</i>	Pýtam sa ťa, čo robíš.

Okrem sloviess priameho pýtania sa (*interrogo, quaero*), môže byť nepriama otázka v latinčine závislá aj od výrazov vyjadrujúcich znalosť, neznalosť, myslenie a vnímanie (*nescio, haud scio, incertus sum, incertum est, audio, video, dico, scio, non ignoro*), napr. *Incertum est, num Cicero Romae sit.* Je neisté, či je Cicero v Ríme.

Nepriame otázky sa uvádzajú obdobne ako priame otázky. Rozdiel je iba v tom, keď druhý člen je prostým záporom prvého člena. Namiesto *an non* sa v nepriamych otázkach používa *necne*.

Priama otázka: *Habesne pecuniam an non?* Máš peniaze alebo nie?

Nepriama otázka: *Nescio, habesne pecuniam necne.* Nevie, či máš peniaze alebo nie.

N. B. Rozlišujte nepriame otázky od vzťažných viet!

Monstra, quid feceris. (konj.) Ukáž, čo si urobil. (= Čo si urobil? Ukáž!)

Monstra, quod fecisti. (indik.) Ukáž to, čo si urobil.

Vety typu *non dubito, quin*

Konjunktív podľa súslednosti časov sa uplatňuje aj vo vedľajších vetách po záporných výrazoch pochybnosti: ***non dubito*** nepochybujem, ***non est***

dubium niet pochybnosti, *nemo dubitat* nikto nepochybuje, *non debet dubitari* nemá sa pochybovať, *dubitandum non est* netreba pochybovať ap. Po nich nasleduje spojka *quin* a sloveso v konjunktíve podľa vyššie uvedených pravidiel súslednosti časov, napr.: *Non dubitabam, quin verum diceres*. Nepochyboval som, že hovoríš pravdu.

N. B. Sloveso *dubito* môže mať aj iné väzby!

Po *dubito* v kladnom význame „pochybujem, váham“ nasleduje obvykle nepriama otázka: *Alexander dubitabat, utrum perseveraret an abiret*. Alexander pochyboval, či má zotrvať alebo odísť.

Po *non dubito* vo význame „neváham“ nasleduje obvykle infinitív: *Caesar flumen transire non dubitabat*. Caesar neváhal prekročiť rieku.

C CVIČENIA

1. Zmeňte priame otázky na nepriame podľa príkladu!

Cicero videt: quid fecit Verres. → *Cicero videt, quid Verres fecerit.*

Laocoon a civibus quesivit: quid est haec insania.

Catullus nescit: ubi erat Lesbia.

Romani nesciverunt: quid hostes facient.

Nescio: in quo urbe vivis.

Caesar quaesivit: quot hostes fugerunt et quot hostes interfecti sunt.

Scimus: a quibus Roma condita est.

2. Dajte slovesá v zátvorke do správneho tvaru!

Rex (rogare), ubi dux castra sua posuerit.

Mater (interrogare), quando venturus sit.

Omnes scire (velle), cur id fecisset.

Imperator (videre), in quo periculo milites futuri sint.

(Interrogare), a quo donum acceptum esset.

3. Preložte a gramaticky analyzujte!

Caesar Gallos interrogavit, cur sibi frumentum non misissent.

Philosophi disputant, quid cognoscere, quid sperare possimus, quid faciamus.

Germani matres familiarum consulebant, utrum proelium committerent necne.

Quando morituri simus nescimus.

Non dubitabam, quin verum diceres.

Non dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poetae.

Nemo dubitat, quin omnium Gallorum fortissimi sint Belgae.

Nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia.

Nemini dubium est, quin ea re ille imperator plurimum possit.

4. Uved'te vety do závislosti na výrazoch *non dubito*, resp. *non dubitabam*!

Viri et feminae in portum properabunt.

Cicero erat optimus omnium oratorum.

Omnibus hominibus sunt paria iura.

4. LEKCIA

Účelové vety

Podmetové a predmetové vety: snahové, zabraňovacie a obavné
Ablatív a genitív vlastnosti

Gramatické penzum: vety účelové; vety snahové, zabraňovacie a obavné; ablatív a genitív vlastnosti.

Reálie: C. Iulius Caesar.

Výsledky vzdelávania: získanie prehľadu v používaní konjunktívov; schopnosť identifikovať konjunktív v hlavnej vete; schopnosť identifikovať genitív a ablatív ceny a zvládnuť ich preklad do slovenčiny; zopakovanie väzby akuzatívu s infinitívom.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Caesar castris potitus est a militibus et contendit, ne in praeda occupati reliqui negotii gerendi facultatem dimitterent. Eam rem impetrabat montemque opere circummunire instituit. Pompeiani, quod is mons erat sine aqua, diffisi ei monte universi iugis eius Larisam versus se recipere coeperunt. Quam rem Caesar animadvertit, copias suas divisit partemque legionum in castris Pompei remanere iussit, partem in sua castra remisit, IIII secum legiones duxit commodioremque itinere Pompeianis occurrere coepit et progressus milia passuum VI aciem instruxit. Pompeiani in quodam monte constiterunt. Hunc montem flumen sublebat. Caesar milites cohortatus, etsi totius diei continenti labore erant confecti noxque iam suberat, tamen

munitione flumen a monte seclusit, ne noctu aquari Pompeiani possent. Illi legatos miserunt et de deditioe agere coeperunt. Pauci ordinis senatorii, qui se cum eis coniunxerant, nocte fuga salutem petiverunt.

(podľa: Caesar, *De bello civili* III, 97)

Pompeius Pelusium pervenit. Ibi casu rex erat Ptolomaeus, puer aetate, magnis copiis cum sorore Cleopatra bellum gerens, quam paucis ante mensibus per suos propinquos atque amicos regno expulerat; castraque Cleopatrae non longo spatio ab eius castris distabant. Ad eum Pompeius misit, ut pro hospitio atque amicitia patris Alexandria reciperetur atque illius opibus in calamitate tegetur. Sed qui ab eo missi erant, liberius cum militibus regis colloqui coeperunt eosque hortari, ut suum officium Pompeio praestarent, neve eius fortunam despicerent. In hoc erant numero complures Pompei milites, quos ex eius exercitu acceptos in Syria Gabinius Alexandriam traduxerat. Amici regis, qui propter aetatem eius in procuratione erant regni, sive **timore** adducti, ut postea praedicabant, ne Pompeius Alexandriam Aegyptumque occuparet, sive despecta eius fortuna, ut plerumque in calamitate ex amicis inimici existunt, his, qui erant ab eo missi, palam liberaliter responderunt eumque ad regem venire iusserunt. Ipsi clam Achillam, praefectum regium, hominem **singulari audacia**, et L. Septimium, tribunum militum, ad interficiendum Pompeium miserunt. Ab his liberaliter ipse appellatus et quadam notitia Septimii productus, quod bello praedonum apud eum ordinem duxerat, naviculam parvulam conscendit cum paucis suis: ibi **ab Achilla et Septimio** interficitur. Item L. Lentulus comprehenditur **ab rege** et in custodia necatur.

(podľa: Caesar, *De bello civili* III, 103 – 104)

L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adulescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuerunt ibique iuventutem suam exercuit. Corpus patiens inediae, alboris, vigiliae supra quam cuiquam credibile est. Animus audax, subdolos, varius, alieni adpetens, sui profusus; satis eloquentiae, sapientiae parum. Hunc post dominationem L. Sullae lubido maxima invaserat rei publicae capiendae.

(podľa: Sallustius, *Catilinae coniuratio*, 5)

- Nájdiť v úryvku participiá! Ako ich tvoríme a aký dej vyjadrujú? Uveďte rôzne možnosti ich prekladu!
- V akom páde sú hrubo vyznačené slová? Odhadnite, v akej funkcii sa tu používa tento pád!
- Ako sa nazýva väzba so slovesom *iubeo*? Čo o nej viete?

Slovná zásoba

aes, aeris, n. – meď, bronz, kov

algor, ōris, m. – mráz

ambulō, āre, āvī, ātum – prechádzať sa

aperiō, īre, aperuī, apertum – otvárať, odomkýnať

ballista, ae, f. – kameňomet (vojenský stroj na hádzanie kameňov)

calamitās, ātis, f. – pohroma, nešťastie

catapultā, ae, f. – katapult (stroj na hádzanie kameňov)

circummūniō, īre, īvī, ītum – ohradiť dookola, obohnáť múrom

cīvitās, ātis, f. – občianske právo; občianstvo; obec, štát

clam – tajne, skryto

cliēns, entis – klient, chránenec, prívrženec

commendō, āre, āvī, ātum – odovzdávať, zverovať; odporúčať

cōmplūrēs, ium – niekoľkí, é; viacerí, é

comprehendō, ere, prehēndī, prehēnsūm – zobrať; zahrnúť; uchopiť; zajať; pristihnúť

cōnscendō, ere, scēndī, scēnsūm – vystupovať, vstupovať; *cōnscendere nāvem* – nastupovať na loď

continēns, entis – pohromade držiaci; nepretržitý, neprestajný

cottidiē (adv.) – každodenne, deň čo deň

currus, ūs, m. – voz; záprah

custōdiā, ae, f. – stráženie; dozor; väzenie

dēspiciō, ere, spēxī, spectum – zhora pozeráť, pohrdáť

dīmittō, ere, mīsī, missum – rozoslať, prepustiť, zanechať

distō, āre – byť vzdialený

edō, ere, ēdī, ēsum – jesť

ēligō, ere, lēgī, lēctum – vyberať, vyvoliť

Eurydicē, ēs, (Eurydica, ae), f. – Eurydika, Orfeova manželka
expellō, ere, pulī, pulsum – vyhnat'
fabrēfaciō, ere, fēcī, factum – umelecky spracovať, vytvoriť
gerō, ere, gessī, gestum – niesť, konať; rodiť; (pas.) diať sa; *bellum gerere* –
 viesť vojnu, bojovať; *sē gerere* – správať sa
hospitium, iī, n. – pohostenie, priateľské prijatie
impetrō, āre, āvī, ātum – dosiahnuť
inedia, ae, f. – hladovanie
intestīnus, a, um – vnútorný; občiansky
intrō, āre, āvī, ātum – vstúpiť, vojsť
Lārisa, ae, f. – meno niekoľkých miest
liberālis, e – dôstojný, šlachetný
ligneus, a, um – drevený
medicus, ī, m. – lekár
mēnsis, is, m. – mesiac (v roku)
mortifer, a, um – smrtonosný
Nasos, ī, f. – štvrť v Syrakúzach
nāvicula, ae, f. – loďka
necō, āre, āvī, ātum – usmrtiť
nōtitia, ae, f. – známosť; sláva; znalosť
obstō, āre, stitī, stātūrus (alci) – stáť v ceste, prekážať
Orpheus, ī, m. – Orfeus, trácky mýtický spevák, manžel Eurydiky
ōstium, iī, n. – vchod; dvere; ústie (rieky)
ovō, āre (zvyčajne partic. *ovāns*) – jasať; víťazoslávne vchádzať
palam – verejne
parvulus, a, um – maličký, malinký
pavor, ōris, m. – strach, hrôza
Pēlūsium, iī, n. – prímorské mesto pri Níle
persuādeō, ēre, suāsī, suāsum (alci) – prehovárať; presvedčovať
Phaētōn, ontis, m. – Faetón, syn boha Slnka
Pompēiānus, ī, m. – Pompeiov prívrženec
praecedō, ere, cessī, cessum – vpredu ísť
praedō, ōnis, m. – zbojník, lupič, pirát
praefectus, ī, m. – veliteľ, vojvodca

praestō, āre, stitī, stitum – vynikať nad; poskytnúť; vykonávať, plniť;
officium praestāre – preukazovať priateľskú službu
Priāpus, ī, m. – boh záhrad a plodnosti
prōcūrātiō, ōnis, f. – správa; starostlivosť; činnosť, úrad
prōdūcō, ere, duxī, ductum – vyviešť, predviesť
profūsus, a, um – márnotravný; profūsus suī – rozhadzujúci svoj majetok
propinquus, a, um – blízky; príbuzný
Pÿthia, ae, f. – Pýtia, veštica v Delfách
recipiō, ere, cēpī, ceptum – späť vziať, späť dostať
simulācrum, ī, n. – obraz, socha; umelecké dielo
singulāris, e – ojedinelý, nezvyčajný
spatium, ū, n. – priestor; dĺžka; vzdialenosť
spectāculum, ī, n. – divadlo, predstavenie
suādēō, ēre, suāsī, suāsum – (*alqd*) radiť; (*alci*) prehovárať, presvedčovať
subdolos, a, um – lstivý
subeō, īre, ū, itum – ísť pod, priblížiť sa
subluō, ere, luī, lūtum – podmývať, obmývať
supellex, supellectilis, f. – výstroj, výbava
tegō, ere, tēxī, tēctum – kryť, pokrývať; (*pas.* zahaľovať sa, obliekať sa,
 byť chránený)
Themistoclēs, is, m. – Temistokles, aténsky štátnik
trādūcō, ere, duxī, dūctum – prevádzať, prepravovať
vehō, ere, vēxī, vectum – viezť, voziť; *in currū vehī* – viezť sa na voze
vereor, ērī, veritus sum – báť sa, obávať sa
Verrēs, is, m. – rímske priezvisko; *C. Cornēlius Verrēs* – rímsky politik,
 prêtreor známy vydieraním Sicílie
versus (predl. s akuz.) – smerom k, do
vīs, f. (akuz. *vim*, abl. *vī*) – sila, moc; množstvo, hojnosť

B GRAMATIKA

Účelové vety

Účelová (finálna) **vedľajšia veta** označuje účel deja vyjadreného v hlavnej vete. Odpovedá na otázku prečo?, za akým účelom? Uvádza sa spojками **ut** (aj **uti**) **aby**, v zápore **ne aby ne-**, resp. pri zápornom pokračovaní účelovej vety **neve (neu)** a **aby ne-**.

V hlavnej vete sa často vyskytujú výrazy: **ideo, idcirco** preto, **eo consilio, eo animo, ea mente** s tým úmyslom, s tým cieľom.

Prísudok účelovej vety stojí vždy v konjunktíve. Dej účelových viet sa pokladá za súčasný s dejom hlavnej vety, preto je v nich podľa pravidiel súslednosti časov **konjunktív prézenta** (po hlavnom čase v hlavnej vete) alebo **konjunktív imperfekta** (po vedľajšom čase v hlavnej vete).

Venio, ut vos videam. Prichádzam, aby som vás videl.

Te monebo, ne fallas. Budem ťa napomínať, aby si neklamal.

Veni, ut vos viderem. Prišiel som, aby som vás videl.

Te monebam, ne falleres. Napomínal som ťa, aby si neklamal.

Pri zápornej vedľajšej vete si treba uvedomiť rozdiel medzi latinčinou a slovenčinou, t. j. že v latinskej vete stačí jeden zápor. Preto sa záporná spojka spája s neurčitými zámenami:

ne quis aby nikto ne-, **ne quid** aby nič ne-, **ne ullus, a, um** aby nijaký, á, é ne-, **ne umquam, ne quando** aby nikdy ne-, **ne usquam** aby nikde ne-, **ne aut ... aut** aby ani ... ani.

Alexander praesidium in vestibulo reliquit, ne quis adire curiam iniussu suo posset. Alexander nechal stráž v predsieni, aby nikto nemohol vstúpiť do budovy bez jeho rozkazu.

Ak je v účelovej vete komparatív adjektíva alebo komparatív adverbia, spojka **ut eo** sa nahrádza tvarom **quo**.

Caesar castella communit, quo facilius Helvetios, si se invito transire conentur, prohibere possit. Caesar opevňuje pevnosti, aby tým ľahšie mohol zabrániť Helvétanom, ak by sa pokúšali prejsť proti jeho vôli.

Zápornú účelovú vetu uvádza vždy spojka **ne** (resp. **ut ne** pri osobitnom dôraze), nikdy nie *ut non*. Zápornka **non** v účelovej vete popiera len jedno slovo a používa sa pri protiklade.

Confer te ad Manlium, ut a me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad tuos esse videaris. Utiahni sa k Manliovi, aby sa zdalo, že si bol nie vyhnaný odo mňa k cudzím, ale pozvaný k svojim.

N. B. Rozlišujte spojenia, ktoré sa podobajú:

ut non dicam (= **ut omittam**) aby som nehovoril
ne dicam nech nepoviem.

Možnosti vyjadrenia účelu

Účel možno v latinčine vyjadriť viacerými spôsobmi:

- **účelovou/vzťažnou vedľajšou vetou**: *Legati venerunt, ut (qui) pacem peterent.*
- **gerundiom** alebo **gerundívnu väzbou** pomocou predložiek **ad** (s akuza-tívom) alebo **causa, gratia** (s genitívom): *Legati venerunt ad petendum pacem. Legati venerunt ad pacem petendam/pacis petendae causa.*
- **supínom** pri slovese pohybu: *Legati venerunt pacem petitum.*

Podmetové a predmetové vedľajšie vety: snažové, zabraňovacie a obavné

Rovnako ako v účelových vetách sa kladie konjunktív aj v takých vetách, ktoré vyjadrujú podmet alebo predmet k slovesu hlavnej vety. Ide o snažové, zabraňovacie a obavné vety.

1. **Snažové vety** sa vyskytujú po výrazoch znamenajúcich žiadať, snažiť sa, prosiť, starať sa, prehovárať, napomínať, dovoliť, nariadiť, dosiahnuť: *volo, malo, opto; nitor, studium est, consilium est, contendo, id ago, id specto; operam*

do, laboro; consulo, cura est, mihi curae est, provideo, moneo, admoneo, adhortor, adduco, persuadeo; oro, rogo, peto, postulo; impero, praescribo, mando; concedo, permitto. Uvádzajú sa spojkami **ut** aby, v zápore **ne** aby ne-.

N. B. Niekedy sa spojka *ut* po uvedených slovesách vypúšťa: *Labiens Caesar mandat, Remos reliquosque Belgas adeat.* Caesar nariaďuje Labienovi, aby navštívil Rémov a ostatných Belgov.

N. B. Po slovesách **interdicere** zakazovať a **cavere** mať sa na pozore nasleduje vždy **ne**.

Interdicit Caesar omnibus, ne quamquam interficiant. Caesar zakázal všetkým, aby niekoho zabili.

N. B. Mnohé slovesá hovorenia a prejavu (*dicere, nuntiare, persuadere, scribere, censere*) môžu mať jednak väzbu s infinitívom s akuzatívom, jednak vedľajšiu vetu s *ut*. Rozdiel vidieť vo význame i v spôsobe prekladu.

Dico hoc esse verum. Hovorím, že toto je pravdivé. (závislá veta je oznamovacia)
Dico, ut abeas. Hovorím, aby si odišiel. (závislá veta vyjadruje vyzvanie)

2. Zabraňovacie vety sa vyskytujú po výrazoch znamenajúcich zabraňovať, prekážať, stáť v ceste, odstrašovať, odporovať, odmietať: *impedio, prohibeo, obsto, obsisto, deterreo, resisto, recuso.* Uvádzajú sa spojkami **ne** alebo **quominus** a do slovenčiny ich prekladáme obvykle neurčitkom.

Temporis brevitate impedior, ne omnia exponam. Krátkosť času mi bráni všetko vyložiť (= aby som všetko vyložil).

Po zápornej hlavnej vete *non me retineo, retineri non possum* nemôžem sa zdržať, *nihil praetermitto* nič nezanedbávam býva aj spojka **quin** aby ne-, pričom celé súvetie nadobúda kladný význam.

Milites retineri non potuerunt, quin in oppidum irrumperent. Vojaci sa nemohli zdržať, aby nevtrhli do mesta.

3. Obavné vety sa používajú po slovesách a výrazoch znamenajúcich obavu, strach: *timeo, metuo, vereor, metus est, timor est, in metu sum, anxius sum, sollicitus sum, periculum est.*

Uvádzajú sa spojками **ne** aby ne; = že (keď si podmet želá, aby sa niečo nestalo) a **ne non** aby; = že ne-) (keď si podmet želá, aby sa niečo stalo).
Timeo, ne nuntius veniat. Bojím sa, aby posol neprišiel = že posol príde.
Timeo, ne nuntius non veniat. Bojím sa, aby posol prišiel = že posol nepríde.
 Takéto používanie spojok (odlišné od slovenčiny) súvisí s faktom, že obavné vety vznikli zo želaných viet.

Pádová syntax - ablatív a genitív vlastnosti

Na vyjadrenie vlastnosti osoby alebo veci sa v latinčine používa ablatív alebo genitív vlastnosti.

Výlučne ablatív sa používa na označenie vlastnosti tela a jeho častí, napr. *Caesar nigris oculis fuit.* Caesar bol čiernooký.

Bez rozdielu možno použiť genitív alebo ablatív, keď je prívlastkom adjektívum označujúce stupeň duševnej vlastnosti, napr. *vir magni ingenii* alebo *vir magno ingenio* nadaný muž.

Len genitív sa používa, keď sa označuje vlastnosť čo do počtu, váhy, ceny alebo druhu, napr. *res nullius pretii* bezcenná vec, *homines huius generis* ľudia takého druhu, takí ľudia.

C CVIČENIA

1. Preložte!

Omnes cives boni optant, ut res publica vivat, crescat, floreat. Medicus mihi persuasit, ut cottidie ambularem. Orpheus deos infernorum orabat, ut sibi Eurydicen redderent. Marcellus militibus commendavit, ne quis Archimedes interficeret. Legum servi sumus, ut liberi esse possimus. Magister exempla narrabat, quo facilius discipuli rem intelligerent. Atticus Italiam reliquit, ne contra Sullam arma ferret. Verres timebat, ne a Cicerone accusaretur. Olim Romani a dictatore salutem sperantes virum singulari virtute, iustitia prudentiaque eligebant, ut rem publicam gereret. Prius de re non loquebar, ne in carcere clauderer. Suadebam vobis, ut mecum proficisceremini. Edo, ut vivam, non vivo, ut edam. Phaëton optavit, ut in

curru patris veheretur. Themistocles populo persuasit, ut pecunia publica classis centum navium aedificaretur. Pavor ceperat milites, ne mortiferum esset vulnus Scipionis. Non deterret sapientem mors, quominus in omne tempus rei publicae suisque consulat. Quid obstat, ne bona instituta aliorum imitemur? Servi ostium mane aperuerunt, quo citius clientes domum intrarent. Ponitur in hortis custos Priapus, ut terreat aves. Pythia Atheniensibus respondit, ut moenibus ligneis sese defenderent. Belgae verebantur, ne ad eos exercitus noster adduceretur.

2. Preložte vetu rôznymi spôsobmi vyjadrenia účelu!

Prišli sme do Ríma, aby sme si pozreli mnohé pamätihodnosti.

3. Preložte texty na začiatku lekcie a analyzujte ich z gramatického i historického hľadiska!

5. LEKCIA

Časové vety (indikatívne a konjunktívne)

Gramatické penzum: časové vety indikatívne a konjunktívne, ablatív prostriedku.

Reálie: C. Iulius Caesar a jeho obdobie.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti identifikovať časové vety; odlišiť indikatívne a konjunktívne vety; nadobudnutie schopnosti spoznať a korektne preložiť časové spojky; schopnosť identifikovať ablatív prostriedku a preložiť ho.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Vercingetorix, ubi de Caesaris adventu cognovit, oppugnatione destitit atque obviam Caesari proficiscitur. Ille oppidum Biturigum positum in via Noviodunum oppugnare instituerat. Quo ex oppido cum legati ad eum venissent oratum ut sibi ignosceret suaeque vitae consuleret, ut celeritate reliquas res conficeret, qua pleraque erat consecutus, arma conferri, equos produci, obsides dari iubet. Cum post obsidum traditionem centuriones et pauci milites, qui arma iumentaue conquirent intromissi essent, equitatus hostium procul visus est, qui agmen Vercingetorigis antecesserat. Quem simul atque oppidani conspexerunt atque in spem auxilii venerunt, arma capere, portas claudere, murum complere coeperunt. Centuriones in oppido, cum ex significatione Gallorum novi aliquid ab eis iniri consilii intellexissent, gladiis destrictis portas occupaverunt suosque omnes incolumes receperunt.

(podľa: Caesar, *De bello Gallico* VII, 12)

Sed diu magnum inter mortales certamen fuit, vine corporis an virtute animi res militaris magis procederet. Nam et, prius quam incipias, consulto et, ubi consulueris, mature facto opus est. Ita utrumque per se indigens alterum alterius auxilio eget. Igitur initio reges – nam in terris nomen imperi id primum fuit – *divorsi* pars ingenium, alii corpus exercebant: etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur; sua cuique satis placebant. Postea vero quam in Asia Cyrus, in Graecia Lacedaemonii et Athenienses coepere urbis atque nationes subigere, lubidinem dominandi causam belli habere, *maxumam* gloriam in *maxumo* imperio putare, tum demum periculo atque negotiis compertum est in bello *plurimum* ingenium posse. Quod si regum atque imperatorum animi virtus in pace ita ut in bello valeret, aequabilis atque constantius sese res humanae haberent neque aliud alio ferri neque mutari ac misceri omnia cerneret.

(podľa: Sallustius, *Catilinae coniuratio* 1 – 2)

- Pozorne si všimnite tvary v kurzíve! O aké tvary podľa vás ide?
- Zopakujte si väzbu mien miest a uveďte príklady!
- Určite gramatické kategórie slov, ktoré sú podčiarknuté!

Slovná zásoba

Achivī, ōrum, m. – Achajci, Gréci

adhibeō, ēre, ū, hibitum – pridávať; vynaložiť, použiť

administrō, āre, āvī, ātum – obstarávať, konať, spravovať

adventus, ūs, m. – príchod

aggredior, ī, gressus sum – pristupovať, priblížiť sa; napádať, zaútočiť na

agmen, inīs, n. – vojsko, voj, šík

antecedō, ere, cessī, cessum – predchádzať, predstihovať

Aristīdēs, is, m. – aténsky štátnik a vojvodca

Biturīgēs, um, m. – Biturigovia, galský kmeň

celeritās, ātis, f. – rýchlosť

centuriō, ōnis, m. – stotník

claudō, ere, clausī, clausum – zatvárať

compleō, ēre, ēvī, ētum – naplňovať, naplniť, vyplniť

cōnferō, ferre, tulī, collātum – znášať dohromady, spojovať
cōnfaciō, ere, fecī, factum – dokončiť, vykonať
conquīrō, ere, sīvī, sītum – vyhľadávať
cōnsequor, sequī, secūtus sum – nasledovať po
cōnspiciō, ere, spexī, spectum – hľadiet, vidieť, uzrieť
convertō, ere, vertī, versum – obracať; meniť
Āyros, ī, m. – Kýros, meno perzských kráľov
dēsistō, ere, stitī – zanechať, prestať
dēstringō, ere, strīnxī, strictum – odtrhávať, strhávať, odhaľovať
discēdō, ere, cessī, cessum – rozostúpiť sa, rozísť sa; (*ab alqa re*) upustiť od,
 zanechať
Epēus, ī, m. – Epeios, tvorca trójskeho koňa
Haeduī, ōrum, m. – Heduvia, galský kmeň
Helvētī, ōrum, m. – Helvéťania, galský kmeň sídliači v dnešnom Švajčiarsku
Iānus, ī, m. – Janus, staroitalský boh zobrazovaný s dvoma tvármi
īgnōscō, ere, nōvī, nōtum – odpustiť, prepáčiť
incolumis, e – neporušený, bez ujmy
īnstituō, ere, stitūī – ustanoviť
intrōmittō, ere, mīsī, missum – vpustiť, poselať dovnútra
invādō, ere, vāsī, vāsum – vtrhnúť, napadnúť
īrācundia, ae, f. – hnev, prechkosť
iūmentum, ī, n. – dobytok, ťažné zviera
mātūrus, a, um – zrelý, skorý, včasný
Noviodunum, ī, n. – mesto v Galii
nympha, ae, f. – dievča; nymfa, víla
obses, idis, m., f. – rukojemník
obstipēscō, ere, stipuī – žasnúť
obviam – v ústrety
oppugnātiō, ōnis, f. – obliehanie
pariō, ere, peperī, partum (paritūrus) – rodiť; tvoriť; získať
perlegō, ere, lēgī, lēctum – prečítať (do konca)
plērīque, plēraeque, plēraque – väčšina, takmer všetci/všetko
potior, īrī, potītus sum (alqa re) – zmocniť sa, dosiahnuť
praeparātiō, ōnis, f. – príprava
procul – ďaleko

prōvideō, ēre, vīdī, vīsum – predvídať, starať sa o
retineō, ēre, tinuī, tentum – zadržať; podržať
significātiō, ōnis, f. – označenie, znamenie
sufferō, ferre, sustulī, sublātum – na seba vziať, podujať sa na; vytrpieť, zničiť
superbia, ae, f. – pýcha, spupnosť
Tarquinius, iī, m. – meno rímskeho kráľa
ubi – kde; len čo, sotva (časová spojka)
ūtor, ūtī, ūsus sum (alqa re) – užívať, používať
Vercingetorīx, īgis, m. – kráľ galských Arvernov, veliteľ celogalského povstania

B GRAMATIKA

Časové vety

Časový vzťah hlavnej a vedľajšej vety môže byť trojaký:

- I. dej vedľajšej vety je súčasný s dejom hlavnej vety (súčasnosť)
- II. dej vedľajšej vety je predčasný vo vzťahu k deju hlavnej vety (predčasnosť)
- III. dej vedľajšej vety je následný vo vzťahu k deju hlavnej vety (následnosť)

I. Spojky vyjadrujúce súčasnosť

Najčastejšou časovou spojkou, ktorá vyjadruje súčasnosť (ale aj predčasnosť), je **cum** keď. Viazže sa s indikatívom aj konjunktívom, podľa čoho rozoznávame viacero druhov tejto spojky.

Cum s indikatívom

a/ **cum temporale** (časové *cum*) keď – slúži na presné určenie času deja v hlavnej vete. Používa sa s indikatívom všetkých časov a v hlavnej vete naň poukazujú výrazy *tum, tunc, eo die, eo tempore, annus, dies* a pod., alebo ich tam možno doplniť.

Cicero sex libros de re publica tunc scripsit, cum gubernacula rei publicae tenebat.
Cicero napísal šesť kníh o štáte vtedy, keď držal kormidlá štátu.

b/ **cum identicum** (zhodné, totožné *cum*) keď; *tým, že* – v hlavnej aj vedľajšej vete je ten istý čas aj podmet a obe vety sa zhodujú svojím obsahom.

Cum tacent, clamant. Tým, že mlčia, kričia.

c/ **cum iterativum** (opätovacie *cum*) *ked'*; *kedykoľvek* – vyjadruje opakovaný dej a spája sa s indikatívmi vyjadrujúcimi súčasnosť a predčasnosť.

Cum ambo consules mortui erant, interrex creabatur. Kedykoľvek obaja konzuli zomreli, bol volený interrex.

d/ **cum inversum** (obrátené *cum*) *ked'* – uvádza vedľajšiu vetu, v ktorej sa nachádza hlavný dej často predstavený príslovkami *subito*, *repente* ako neočakávaný a náhly. Vo vedľajšej vete býva indikatív perfekta alebo historický prítomok. V hlavnej vete bývajú výrazy *iam* už, *vix* sotva, *nondum* ešte nie s indikatívom imperfekta alebo plusquamperfekta.

Hannibal iam subibat muros, cum repente in eum eruperunt Romani. Hannibal sa už približoval k múrom, keď sa proti nemu náhle vyrútili Rimania.

e/ **cum adiunctum** (pripojovacie *cum*) *pričom* – často sa spája s *interea*. Keďže pripája nový hlavný dej, je možné ho prekladať priradovacím súvetím pomocou *a pritom*.

Caedebatur civis Romanus, cum interea nullus gemitus audiebatur. Bol bičovaný rímsky občan, pričom (a pritom) nebolo počuť žiadne stonanie.

Dum, donec, quoad, quamdiu vo význame *kým, pokiaľ, zakiaľ, pokiaľ ne-, dokiaľ ne-, až* sú časové spojky, ktoré tiež slúžia na vyjadrenie súčasnosti. V uvedenom význame sa viažu s indikatívom. S konjunktívom prítomka alebo imperfekta sa spojky **dum, donec, quoad** viažu vtedy, keď sa vyjadruje účel alebo očakávanie. V takom prípade ich prekladáme *dokiaľ by ne-, až by*.

Dum spiro, spero. Kým dýcham, dúfam.

Non exspectavi, quoad mihi litterae tuae redderentur. Nevyčkal som, až by mi bol tvoj list odovzdaný.

N. B. Spojka dum vo význame **medzitým čo, zatiaľ čo** sa viaže s indikatívom prítomka, **do slovenčiny** však takéto sloveso **prekladáme minulým časom**. *Dum haec Romae geruntur, legati Allobrogum advenerunt.* *Zatiaľ čo* sa toto dialo v Ríme, prišli vyslanci Alobrogov.

II. Spojky vyjadrujúce predčasnosť

Cum s konjunktívom

Cum historicum alebo **narrativum** (historické/rozprávacie *cum*) – uvádza

časové vety spadajúce do minulosti. Vyjadruje časovú okolnosť k rozprávanému minulému deju, pričom medzi týmito udalosťami existuje vzťah nielen časový, ale aj kauzálny. Po tejto spojke stojí prísudok vždy v konjunktíve podľa pravidiel súslednosti časov:

konjunktív imperfekta pre vyjadrenie súčasnosti, t. j. ak je dej vedľajšej vety **súčasný** s dejom hlavnej vety

Cum Caesar veniret, Galli clamabant. Keď Caesar prichádzal, Galovia kričali.

konjunktív plusquamperfekta pre vyjadrenie predčasnosti, t. j. ak dej vedľajšej vety **predchádza** dej hlavnej vety

Romani, cum reges expulissent, consules creabant. Keď Rimania vyhнали kráľov, volili konzulov. (Rimania, po tom ako vyhнали kráľov, volili konzulov.)

Okrem spojky *cum* sa na vyjadrenie predčasnosti deja vedľajšej vety pred dejom hlavnej vety používajú aj iné spojky:

postquam, posteaquam potom ako; keď – najčastejšie sa viaže s indikatívom perfekta pri jednorazovom minulom deji alebo s indikatívom imperfekta, keď sa vyjadruje pretrvávajúci stav v minulosti.

Eo postquam Caesar venit, obsides, arma, servos poposcit. Keď tam Caesar prišiel, požiadal o rukojemníkov, zbrane a otrokov.

Postquam res Romanorum satis prospera videbatur, invidia ex opulentia orta est. Keď sa rímsky štát zdal dosť šťastný, z bohatstva vznikla závišť.

ut, ut primum, ubi, ubi primum, cum primum, simul, simulac, simulatque len čo; hneď ako – vyjadrujú takú predčasnosť deja vedľajšej vety, keď začiatok deja hlavnej vety nastáva vzápätí po deji vety vedľajšej. S týmito spojkami sa viažu indikatív perfekta pre jednodobý dej v minulosti a futúrum II. pre budúci dej dokonavý.

Ubi primum loqui coepit, omnes conticuerunt. Len čo začal rozprávať, všetci zmlkli.
Simul aliquid audiero, scribam ad te. Len čo budem niečo počuť, napíšem ti.

III. Spojky vyjadrujúce následnosť

Časové vety vyjadrujúce následnosť sa v latinčine uvádzajú spojkami **antequam, priusquam** skôr ako; prv ako, ktoré sa často vyskytujú aj oddelene

ante ... quam, prius ... quam. Použitie slovesného času a spôsobu je pri týchto spojkách pomerne náročné. Môžu sa viazať s indikatívom aj konjunktívom, pričom vo väčšine prípadov platia tieto pravidlá väzby:

– vo vzťahu k budúcnosti

– s indikatívom prézenta po hlavnej vete kladnej

Antequam pro reo dicere instituo, pro me ipso pauca dicam. Skôr ako začnem hovoriť za vinníka, poviem niečo málo za seba.

– s indikatívom futúra II. po hlavnej vete zápornej

De Carthagine vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero. Kartága sa neprestanem obávať skôr, ako sa dozviem, že bolo zničené.

– vo vzťahu k minulosti

– s indikatívom perfekta po hlavnej vete zápornej

Hostes non prius pugna excesserunt, quam duces concidere viderunt. Nepriatelia neodišli z boja skôr, ako uvideli padnúť vodcu.

– s konjunktívom imperfekta a plusquamperfekta po hlavnej vete kladnej (ako *cum historicum*)

Numidae, priusquam ex castris subveniretur, in proximos colles discesserunt. Numidania sa rozutekali na najbližšie kopce skôr, ako prišla z tábora pomoc.

– pri časovom vzťahu s vyjadrením účelu a možnosti

– s konjunktívom prézenta a imperfekta (do slovenčiny prekladáme kondicionálom)

Priusquam incipias, consulto opus est. Skôr než by si začal (= začneš), treba sa poradiť.

Pádová syntax

Ablatív prostriedku / nástroja

Ablatívom prostriedku alebo nástroja sa vyjadruje prostriedok, resp. nástroj, ktorým sa niečo robí, napr. *cernimus oculis* vidíme očami. Tento ablatív sa kladie ako ablatív látky pri slovesách znamenajúcich: naplniť niečím – *complere, explere, implere aliqua re*

oplývať niečím – *abundare, affluere aliqua re*
 opatriť, vzdelávať, cvičiť sa – *instruere, ornare, erudire, exercere aliqua re*

N. B. Ablatív prostriedku sa používa aj vo väzbe *opus est* treba. Ablatívom sa tu vyjadruje osoba alebo vec, ktorú niekto potrebuje: *Mihi opus est libris*. Potrebujem knihy. Keď sa však potrebná vec vyjadruje adjektívom alebo zámenom v neutre, ostáva v nominatíve: *Id opus est*. Treba to.

Ablatív prostriedku je aj pri niektorých deponenciách: *frui pace* užívať pokoj, *fungi munere* zastávať úrad, *uti occasione* využiť príležitosť, *potiri urbe* zmocniť sa mesta (ale *rerum potiri* zmocniť sa vlády má väzbu s genitívom).

C CVIČENIA

1. Určite, či ide o súčasnosť alebo predčasnosť dejov v minulosti a rozhodnite, aký konjunktív by ste použili po spojke cum!

Keď vojaci prišli, žiadali obilie.

Keď slnko zapadalo, prechádzal som sa v záhrade.

Keď slnko zapadlo, vrátil som sa do domu.

Keď si napísal pravdu, všetci získali nádej.

2. Preložte!

Cum senex de iuventute sua narrabat, gaudebat. Ubi regium imperium in superbiam se convertit, Romani Tarquinium Roma expulerunt. Ante occupabatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur. Hunc librum tibi non reddam, priusquam eum perlegero. Cives portas clausurunt, priusquam hostes invaderent. Ubi nympha iuvenem vidit, obstipuit; ex manu ceciderunt herbae, quas legerat. Catilina cum in ultimo proelio cum gladio in manu staret, audacissime pugnabat. Iam ab urbe discedebam, cum litteris tuis retentus sum. Cum Achivi per decem annos Troiam capere non possent, Epeus equum ligneum fecit. Romani cum nullum bellum gererent, templum Iani claudebant. Cum Caesar loqueretur, alii tacebant, alii clamabant. Aeneas, cum ad inferos descendisset, cum patre suo loquebatur. Haedui, cum se suaque ab Helvetiis defendere non possent,

legatos ad Caesarem miserunt. Omnia sunt incerta, cum a iure discessum est. Romani iam vincebant, cum forma elephantorum eos cedere proelio coegit. Dum ea Romani parant consultantque, iam Saguntum summa vi oppugnabatur. Catilina erat timendus, dum urbis moenibus continebatur. Aristides sexto anno, postquam erat expulsus, in patriam restitutus est. In omnibus negotiis aggrediaris, adhibenda est praeparatio diligens. Cum ver esse coeperat, Verres se dabat labori atque itineribus.

3. Preložte a identifikujte ablatívy!

Sol luce sua omnia illustrat. Pater meus eloquentia gloriam magnam sibi peperit. Hostes totam regionem ferro ignique devastaverunt. Multi divitiis male utuntur. Nostri castris hostium potiti sunt. Tantum scimus, quantum memoria tenemus.

6. LEKCIA

Podmienkové vety (reálna, potenciálna a ireálna forma)

Gramatické penzum: podmienkové vety v reálnej, potenciálnej a ireálnej forme a ich zvláštnosti.

Lexikálny okruh: latinská právnická terminológia.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti identifikovať a korektne preložiť do slovenčiny rôzne druhy podmienkových viet; osvojenie si prekladateľskej zručnosti pri preklade latinskej pôvodiny.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Nunc iam aperte rem publicam universam petis, templa deorum immortalium, vitam omnium civium, Italiam totam ad exitium vocas. Quare, quoniam id, quod est primum, et quod huius imperii disciplinaeque maiorum proprium est, facere nondum audeo, faciam id, quod est ad severitatem lenius et ad communem salutem utilius. Nam si te interfici iussero, residet in re publica reliqua coniuratorum manus; sin tu, quod te iam dudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna et pernicioosa sentina rei publicae. Quid est, Catilina? Num dubitas id iussu meo facere, quod iam tua sponte faciebas? Exire ex urbe iubet consul hostem. Interrogas me, num in exilium; non iubeo, sed, si me consulis, suadeo.

(podľa: Cicero, *In Catilinam* I, 12 – 13)

Hannibal, Hamilcaris filius, Carthaginiensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute **superarit**, non est infitiandum Hannibalem tanto **praestitisse** ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes. Nam quotienscumque cum eo **congressus est** in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia **debilitatus esset**, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic **conservavit**, ut numquam **destiterit** animo **bellare** cum Romanis.

(podľa: Cornelius Nepos, *Hannibal*, 1)

In laqueum, quem venandi causa posueras, aper incidit. Cum eo haereret, exemptum eum abstuli. Num tibi videor tuum aprum abstulisse? Et si tuum putas fuisse, si solutum eum in silvam dimissem, eo casu tuus esse desisset an maneret? Respondit iudex: laqueum videamus ne intersit in publico an in privato posuerim et si in privato posui, utrum in meo an in alieno, et, si in alieno, utrum permissu eius cuius fundus erat an non permissu eius posuerim. Summam tamen hanc puto esse, ut, si in meam potestatem pervenit, meus factus sit. Sin autem aprum meum ferum in suam naturalem laxitatem dimisisses et eo facto meus esse desisset, actionem mihi in factum dari oportere.

(*Digesta* 41, 1, 55)

- Nájdite v textoch priame otázky a utvorte z nich nepriame otázky! Aké pravidlá pri tom použijete?
- Zopakujte si, čo viete o rímskych číslach!
- Určite gramatické kategórie hrubo zvýraznených slov!

Slovná zásoba

aberrō, āre, āvī, ātum – zablúdiť

alō, ere, aluī, altum (alitur) – živiť, chovať

āmittō, ere, mīsi, missum – prepúšťať; vzdávať sa, stratiť

antecēdō, ere, cessī, cessum – predchádzať, predísť; prevyšovať, vynikať nad niekým

aper, aprī, m. – diviak
bellō, āre, āvī, ātum – viesť vojnu
cōnsultor, ōris m. – radca
dēsīnō, ere, dēsī, dēsītum – prestať
Diogenēs, is, m. – Diogenés, grécky filozof (4 – 3. st. pr. Kr.)
distīnctus, a, um – zdobený
dō, dare, dedī, datum – dať, dávať; *āctiōnem dare* – povoliť žalobu
doleō, ēre, uī, dolitūrus – cítiť bolesť; trúchliť
dūdum – dávno, prv, nedávno
exhauriō, ire, hausī, haustum – vyčerpať; odstrániť; dokončiť
eximō, ere, ēmī, ēmptum – vybrať; odstraňovať; oslobodzovať
fētus, ūs, m. – plod, mláďa
hērēditās, ātis, f. – dedičstvo
immolō, āre, āvī, ātum – obetovať; predurčiť na smrť
imprūdēns, entis – neskúsený, nerozumný
indigeō, ēre, uī (s gen. al. abl.) – mať nedostatok, potrebovať
īnfitior, āri, ātus sum – zapierať, popierať
īnsānus, a, um – duševne chorý, bláznivý
iussū (len abl.) – na rozkaz, *iussū cōsulīs* – na konzulov rozkaz, *iussū meō* –
na môj rozkaz
laqueus, ī, m. – slučka, pasca
laxitās, ātis, f. – voľnosť
lūgeō, ēre, lūxī – trúchliť
mentior, īrī, ītus sum – klamať, vymýšľať si
mercēnnārius, a, um – najatý, námezdný
molestus, a, um – ťažký, nepríjemný
mutilus, a, um – okyptený
nūbō, ere, nūpsī, nūptum – vydať sa
obtrectātiō, ōnis, f. – znevažovanie; nepriazeň
odium, īi, n. – nenávisť
paternus, a, um – otcovský, zdedený od otcov
peccātum, ī, n. – previnenie, hriech
peccō, āre, āvī, ātum – previniť sa; zmýliť sa
pellō, ere, pepulī, pulsum – odháňať, vyhnať (z vlasti)
permissū (len abl.) – s dovoľením

perniciōsus, a, um – škodlivý
persevērō, āre, āvī, ātum – zotrvať; neprestávať
praestō, āre, stitī, stitum – vynikať nad; poskytovať, dávať
Priamus, ī, m. – Priamos, trójsky kráľ
prīmogenitus, a, um – prvorodený
proprius, a, um – vlastný; osobitý
Pyrrhus, ī, m. – epirský kráľ
quārē – a preto
quotiēscumque – koľkokoľvek ráz
repudiō, āre, āvī, ātum – odmietať, neuznať
scēptrum, ī, n. – vladárske žezlo
sentīna, ae, f. – kal; zberba (o ľuďoch)
sevērītās, tātis, f. – prísnosť, vážnosť
sīc – tak
submoveō (summoveō), ēre, mōvī, mōtum – odstrániť
suffrāgium, īi, n. – hlasovanie; *suffrāgia ferre dē alqa re* – hlasovať o niečom
tēctum, ī, n. – strecha, krov; dom, príbytok
testis, is, m., f. – svedok, svedkyňa
triennium, īi, n. – obdobie troch rokov, tri roky
trīmus, a, um – trojročný
voluptās, ātis, f. – pôžitok, slasť

B GRAMATIKA

Podmienkové vety

Podmienkové vedľajšie vety obsahujú podmienku, od splnenia ktorej závisí platnosť deja v hlavnej vete. Hlavná a vedľajšia veta sú teda v užšej súvislosti, ako pri iných súvetiach. Prejavuje sa to aj v tom, že vo väčšine prípadov je v hlavnej a vedľajšej vete rovnaký slovesný čas aj spôsob. V podmienkovom súvetí vedľajšia veta sa nazýva **predvetie**, hlavná veta **závetie**. Na rozdiel od slovenčiny existujú v latinčine tri druhy podmienkového súvetia, ktoré sa uvádzajú spojkami **si** ak; ak by; keby, v zápore **nisi** ak ne-; ak by ne-; keby ne-. Tieto spojky sa používajú s neurčitými zámenami: **si quis** ak niekto, **si quid** ak niečo a pod.

a/ **Reálna forma** – vyjadruje skutočnú podmienku bez ohľadu na to, či sa uskutoční alebo nie. Sloveso v hlavnej aj vedľajšej vete je vždy v indikatíve, a to všetkých časov.

Si id credis, erras. Ak tomu veriš, mylíš sa.

Si id credebas, errabas. Ak si tomu veril, mylil si sa.

Si id credidisti, erravisti. Ak si tomu uveril, zmýlil si sa.

Si id credideris, errabis. Ak tomu uveríš, zmýlíš sa.

b/ **Potenciálna forma** – vyjadruje podmienku v blízkej budúcnosti splniteľnú. Výsledok deja je možný. Sloveso je v konjunktíve prézenta alebo perfekta. Konjunktív prézenta vyjadruje dej trváci a prekladáme ho nedokonavým slovesom v kondicionáli, konjunktív perfekta vyjadruje dej jednorazový a prekladáme ho dokonavým slovesným tvarom v kondicionáli.

Si id credas, erres. Ak by si tomu veril, mylil by si sa.

Si id credideris, erraveris. Ak by si tomu uveril, zmýlil by si sa.

c/ **Ireálna forma** – vyjadruje podmienku neuskutočiteľnú alebo neuskutočnenú, následok podmienky sa teda nedostaví alebo nedostavil. V predvetí aj v závetí je konjunktív imperfekta pre prítomnosť a konjunktív plusquamperfekta pre minulosť. Pri preklade konjunktív imperfekta vyjadrujeme prítomným kondicionálom nedokonavo, konjunktív plusquamperfekta minulým kondicionálom alebo prítomným kondicionálom dokonavo.

Si id crederes, errares. Keby si tomu veril, mylil by si sa.

Si id credidisses, erravisses. Keby si tomu (bol) uveril, (bol) by si sa zmýlil.

N. B. Popri uvedených formách podmienkového súvetia sa vyskytuje aj štvrtá, v ktorej je predvetie vyjadrené inou formou ako závetie. Takáto forma sa nazýva *casus mixtus*, t. j. zmiešaná forma. Najčastejšie sa vyskytuje kombinácia reálnej a potenciálnej formy: *Memoria minuitur, nisi eam exerceas.* Pamäť slabne, ak by si ju necvičil.

Zvláštnosti podmienkových viet

Namiesto ireálneho konjunktívu býva niekedy v závetí **indikatív** pri výrazoch – možnosti, povinnosti, slušnosti a nevyhnutnosti

– pri adverbiách *paene* a *prope*

– keď sa výsledok vyslovuje takmer ako skutočný.

Si non alium iactaret odorem, laurus erat. Ak by nešíril inú vôňu, bol by vavrínom.

Ďalšie podmienkové spojky

Popri vyššie uvedených spojkách sa používajú aj ďalšie podmienkové spojky:

– **quodsi** *ak však*; *a ak* na začiatku súvetia pre vyjadrenie tesnejšieho spojenia s predchádzajúcim textom;

– **non si** popiera len jedno slovo na rozdiel od spojky *nisi*, ktorá popiera celú vetu;

– **si minus** sa kladie spravidla vtedy, keď chýba sloveso;

– **sin** alebo **sin autem** *ak však* uvádza druhú podmienkovú vetu, keď nasledujú dve za sebou.

C CVIČENIA

1. Označte konjunktívne slovesné tvary a určite všetky ich gramatické kategórie!

videt, laudet, amat, agat, velim, dices, moreretur, conaberis, der, monent, darent

2. Zmeňte indikatívne tvary na konjunktívne a naopak so zachovaním ostatných gramatických kategórií!

taces	videas
amabat	venerit
coepisti	ambularem
factus est	essem
erat	sublati sint
ponebantur	coepissent
steteram	posset
es	eat
punio	opprimeret

3. Preložte a určite typ vedľajšej vety podmienkovej!

Si verum narratis, non opus est testibus. Naturam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus. Si vis, dabo tibi testes. Iucunde vivi non potest, nisi cum virtute vivitur. Ego, si Scipionis desiderio me moveri negem, certe mentiar. Vellem esse Diogenes, nisi Alexander essem. Hectors quis nosset, si Troia felix fuisset? Si tacuisses, philosophus mansisses. Parva nisi servaveris, maiora amittes. Tu si hic sis, aliter sentias. Multis hominibus senectus molesta non esset, si in iuventute eius memores fuissent. Quae vita Priami fuisset, si fatum malum scivisset? Si bonam famam servaveritis, satis divites eritis. Pyrrhus cum senato Romano foedus iunxisset, nisi Appius Claudius, caecus ille senator, dixisset: Nisi rex ex Italia decedet, in bello perseverabimus. Parvi sunt foris arma, si deest consilium domi. Nunquam Hercules ad deos abisset, nisi eam sibi viam virtute munivisset. Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi. Si insanus gladium a te postulet, dare peccatum sit. Imprudens sim, si condiciones tuas accipiam. Si id fecisses, melius famae tuae consuluisses. Poma si matura sunt, ex arbore decidunt. Si verum narratis, non opus est testibus. Libertatem si non possumus servare, moriamur!

4. Preložte vety a určite jednotlivé ablatívy!

Hoc nullo modo fieri potest. Verba oratoris cum voluptate audivimus. Ludovicus rex iure Magnus appellatur. Haec avis incredibili celeritate volat. Discipuli silentio in templum eunt. Milites maximo (cum) labore pontem faciunt. Hanc epistulam magna (cum) cura scripsi.

7. LEKCIA

Príčinné vety. Prípustkové vety.

Ablatív vzťahu

Ablatív príčiny

Ablatív miery

Ablatív sprievodu

Gramatické penzum: príčinné vety; prípustkové vety; ablatív vzťahu, príčiny, miery a sprievodu, ich použitie a preklad do slovenčiny.

Lexikálny okruh: klasická latinčina cicerónovského obdobia.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti identifikovať a korektne preložiť rôzne druhy ablatívu; posilnenie prekladateľských zručností.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Quae cum ita sint, Catilina, perge, quo coepisti, egredere ex urbe, patent portae, proficiscere. Nimium diu te imperatorem tua illa Manliana castra desiderant. Educ tecum etiam omnes tuos, si minus, quam plurimos. Purga urbem. Magno me metu liberabis, dum modo inter me atque te murus intersit. Nobiscum versari iam diutius non potes; non feram, non patiar, non sinam. Magna dis immortalibus habenda est atque huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo custodi huius urbis, gratia, quod hanc tam taetram, tam horribilem tamque infestam rei publicae pestem totiens iam effugimus. Quamdiu mihi consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me praesidio, sed privata diligentia defendi. Cum proximis comitiis consularibus me

consulem in campo et competitores tuos interficere voluisti, compressi conatus tuos nefarios amicorum praesidio et copiis nullo tumultu publice concitato; denique, quotienscumque me petisti, per me tibi obstiti, quamquam videbam perniciem meam cum magna calamitate rei publicae esse coniunctam.

(podľa: Cicero, *In Catilinam* I, 5)

Natio est omnis Gallorum admodum dedita religionibus, atque ob eam causam, qui sunt adfecti gravioribus morbis quique in proeliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant aut se immolatuos vovent administrisque ad ea sacrificia druidibus utuntur, quod, pro vita hominis nisi hominis vita reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur. Alii immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent; homines succensi flamma exanimantur. Supplicia eorum qui in furto aut in latrocinio aut aliqua noxia sint comprehensi gratiora dis immortalibus esse arbitrantur; sed, cum eius generis copia defecit, etiam ad innocentium supplicia descendunt. Galli se omnes ab Dite patre prognatos praedicant idque ab druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum sed noctium finiunt; dies natales et mensum et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur.

(podľa: Caesar, *De bello Gallico* VI, 16, 18)

- Nájdite v texte adverbiá a zopakujte si ich tvorbu a stupňovanie!
- Kto boli Druidovia?
- Zopakujte si použitie lokálneho ablatívu (ablatív miesta, ablatív času)!

Slovná zásoba

abstinēns, entis – zdržanlivý; nezištný

ambūrō, ere, ussī, ustum – páliť, spáliť

appetō, ere, īvī, itum – hnať sa, ponáhľať sa; túžiť; uchádzať sa

avunculus, ī, m. – ujec

balineum, ī, n. – kúpele

Carthāginiēnsis, e – kartáginský
cinis, eris, m. – popol, prach
clādēs, is, f. – pohroma, nešťastie
comes, itis, m., f. – sprievodca; druh
comitātus, ūs, m. – sprievod, družina
comitium, iī, n. – komicium, miesto na zhromaždenie ľudu; (pl.) komície,
 snem, voľby; *comitia habere* – konať snem, konať voľby
commoveō, ēre, mōvī, mōtum – hýbať niekým; dojímať
competītor, ōris, m. – spoluuchádzač, spolužiadateľ
complector, plectī, plexus sum – objímať, privinúť
cōnātus, ūs, m. – pokus; snaha, úsilie
concitō, āre, āvī, ātum – poháňať; poburovať, podnecovať
cōnspiciuus, a, um – viditeľný, jasný, očividný
cōnsulāris, e – konzulský
contentus, a, um (alqa re) – spokojný s niečím
crās (adv.) – zajtra, nabudúce
crēbrō – často, hojne
cūnctor, āri, ātus sum – váhať; rozmýšľať
dēnsus, a, um – hustý
dēsignō, āre, āvī, ātum – označovať; *cōnsul dēsignātus* – nastávajúci konzul
 (zvolený na budúci rok)
Dīdō, ōnis, f. – Didóna, kráľovna v Kartágu
dūdum – dávno, skoršie; *iam dūdum* – už dávno, dlho
ēducō, ere, ēdūxī, ēductum – vyviešť, vytiahnuť
effugiō, ere, fūgī – utiecť, uniknúť
ēgredior, ī, gressus, sum – vystúpiť, vydať sa na cestu
Eurystheus, ī, m. – mykénsky kráľ
exeō, īre, iī, itum – vyjsť, odísť, odtiahnuť
exhauriō, īre, hausī, haustum – vyčerpať, vyprázdňovať; odoberať
exitium, iī, n. – zánik, zničenie
frequentō, āre, āvī, ātum – (hojne) navštevovať
frūmentātor, ōris, m. – obchodník s obilím; (vojenský) zásobovateľ
Gallus, ī, m. – Gal; Francúz
gustō, āre, āvī, ātum – ochutnávať, jesť
Haeduī, ōrum, m. – Héduovia, galský kmeň

imperfectus, a, um – nedokončený; nedokonalý
īnfestus, a, um – ohrozený; nepriateľský
iniussū (+ gen.) – bez rozkazu
īnsidiōr, āri, ātus sum – striehnuť na; strojiť úklady
intersum, esse, fuī – byť medzi; účastniť sa
intueor, ēri, tuitus sum – pozeráť sa, dívať sa
inūsitātus, a, um – nezvyčajný
Iuppiter, Iovis, m. (dat. *Iovī*, akuz. *Iovem*, abl. *Iove*) – Jupiter, najvyšší
 rímsky boh
lēnis, e – pomalý, voľný, vľúdny
magnitūdō, inis, f. – veľkosť, množstvo
Manliānus, a, um – Manliov, manliovský (C. Manlius bol účastník
 Katilinovho sprisahania)
Mīsēnum, ī, n. – mestočko južne od Neapolu
nē ... quidem – ani; *nē pater quidem* – ani otec
nefārius, a, um – zločinný
nefārius, iī, m. – zločinec
nūbēs, is, f. – mrak, oblak; temnota
obsistō, ere, stitī – postaviť sa proti
pergō, ere, perrēxī, perrēctum – pokračovať v ceste, postupovať; ponáhľať sa
perniciēs, ēi, f. – záhuba, skaza, pohroma
perniciōsus, a, um – záhubný, škodlivý
perpetuitās, ātis, f. – nepretržitosť; večná pamiatka
pīnus, ūs (i), f. – pínia, borovica, smrek
Posōnium, iī, n. – Bratislava
praesidium, iī, n. – ochrana; vojsko, posádka
pūmex, icis, m. (f.) – pemza; láva, kameň
purgō, āre, āvi, ātum – čistiť, očisťovať
quiēs, ētis, f. – pokoj, odpočinok
raptor, ōris, m. – lúpežník, zbojník
relūceō, ēre, lūxī – žiariť; opäť osvietiť
sarcina, ae, f. – batoh; bremeno; tovar
Scīpiō, ōnis, m. – rímske priezvisko
sēcūritās, ātis, f. – bezstarostnosť; duševný pokoj
sēnsim (adv.) – pomaly, ledva badateľne

sinō, ere, sīvī, situm – dovoliť, nechať
solea, ae, f. – črievica; *soleās poscere* – chcieť odísť
spōns, ntis, f. – vôľa; *sponte meā* – z mojej vôle, dobrovoľne
Stabiae, ārum, f. – mesto neďaleko Pompejí
Sator, ōris, m. – Zastaviteľ, prímenie Jova, ktorý vraj zastavil Rimanov
na úteku pred Sabínmi
taeter, tra, trum – hnusný, ohavný
trepidō, āre, āvī, ātum – triasť sa, chvieť sa
tristis, e – smutný, žalostný, nešťastný
tumultus, ūs, m. – lomoz, nepokoj, vzburá, poplach
ulcīscor, ī, ultus sum – pomstiť sa
versor, ārī, ātus sum – obracať sa, otáčať sa; žiť
Vesuvius, ī, m. – Vezuv, sopka blízko Neapola
vitium, iī, n. – chyba, vada, kaz

B GRAMATIKA

Príčinné (dôvodové) vety

Príčinné vety sú vedľajšie vety, ktoré zdôvodňujú dej hlavnej vety, t. j. vyjadrujú príčinu alebo dôvod toho, čo je obsahom hlavnej vety. Pýtame sa na ne otázkou *prečo?* *z akej príčiny?* *z akého dôvodu?* Uvádzajú sa najmä spojками ***quod, quia, quoniam, cum*** pretože, že, lebo, keďže a viažu sa jednak s indikatívom, jednak s konjunktívom. V hlavnej vete sa často vyskytujú výrazy naznačujúce, že nasleduje príčinná vedľajšia veta: ***idcirco, propterea, hanc ob causam, ea de causa*** preto, z toho dôvodu, z tej príčiny.

S indikatívom sa viažu:

– ***quod, quia***, ak vyjadrujú skutočnú príčinu.

Quia nox est, stellae apparent. Pretože je noc, hviezdy sa objavia.

Laudo te, quod errorem correxisti. Chválim Ťa, lebo si napravil chybu.

– ***quoniam, quando, quandoquidem***, ak vyjadrujú zrejmu a nespochybniteľnú príčinu.

Vos, Quirites, quoniam nox est, in vestra tecta discedite! Vy, Rimania, pretože už je noc, odíďte do vašich domovov!

S konjunktívom sa viažu spojky:

– **quod** a **quia** pretože *vraj, lebo* *vraj* vyjadrujú neskutočnú príčinu alebo názor niekoho iného. V takom prípade hovoríme o konjunktíve cudzej mienky. *Socrates capitis damnatus est, quod iuventutem corrumperet.* Sokrates bol odsúdený na smrť, pretože *vraj* kazil mládež.

Noctu Themistocles ambulabat, quia somnum capere non posset. Temistokles sa v noci prechádzal, lebo nemohol zaspáť.

– **cum (causale)** keďže s konjunktívom podľa súslednosti časov vyjadruje skutočnú príčinu.

Hannibal captivos, cum a suis non redimerentur, venum dedit. Hannibal predal zajatcov, keďže neboli od svojich vykúpení.

non quod, non quo nie že by vždy odmieta nejakú predpokladanú, ale nesprávnu príčinu. Ozajstný dôvod sa zvyčajne dozvedáme z pokračovania vety po spojke *sed*.

Ad te litteras dedi, non quo haberem magnopere, quod scriberem, sed ut loquerer tecum absens. Poslal som ti list, nie že by som mal toho veľa, čo by som písal, ale aby som s tebou hovoril aj v tvojej neprítomnosti.

Substantívna veta dôvodová uvádza vysvetlenie k niektorému členu hlavnej vety a býva v nej zväčša indikatív. Takáto veta sa uvádza spojkou **quod** a nazýva sa faktické alebo vysvetľovacie. Najčastejšie vysvetľuje: ukazovacie zámená **hoc, id, illud** atď., alebo adverbiá **bene, male, opportune, recte** pri slovesách *fit, accidit, evenit*.

In eo sumus sapientes, quod naturam sequimur. V tom sme múdri, že nasledujeme prírodu.

Bene facis, quod litteras anteponis voluptatibus. Dobro robíš, že uprednostňuješ vzdelanie pred zábavou.

Prípustkové vety

Vety prípustkové sú vedľajšie vety, ktoré vyjadrujú prípustku skutočnú, možnú alebo neuskutočnenú, napriek ktorej nastane nejaký dej alebo stav. Vety prípustkové sa dajú ľahko spoznať podľa ich spojky a podľa výrazov *tamen* jednako, *attamen* ale jednako, *nihilominus* jednako v hlavnej vete. Hoci sa prípustkové vety vyskytujú aj bez spojky, väčšinou sú uvedené spojkami, po ktorých nasleduje indikatív alebo konjunktív: **quamquam**, **etsi**, **tametsi** hoci, aj keď; **licet**, **ut**, **quamvis** hoci (by); **cum** hoci (by); **etiamsi** aj keby; **ne** (pri zápore).

a/ Spojky **quamquam**, **etsi**, **tametsi** sa spájajú s indikatívom ktoréhokoľvek času a vyjadrujú skutočnú prípustku.

Aristides, quamquam excellebat abstinentia, tamen exsilio multatus est. Hoci Aristides vynikal nezištnosťou, predsa bol potrestaný vyhnanstvom.

b/ Spojky **licet**, **ut**, **quamvis** sa spájajú s konjunktívom ako v želacích vetách, takže vyjadrujú prípustku reálnu aj možnú.

Quamvis vicerit, non gaudebat. Hoci vyhral, neradoval sa.

Ut vicisset, non gauderet. Hoci by bol vyhral, neradoval by sa.

c/ Spojka **cum** (*concessivum*) sa spája s konjunktívom podľa súslednosti časov a vyjadruje prípustku skutočnú.

Cum vinceret, non gaudebat. Hoci vyhrával, neradoval sa.

Cum vicisset, non gaudebat. Hoci vyhral, neradoval sa.

d/ Spojka **etiamsi** sa spája jednak s indikatívom ktoréhokoľvek času, jednak s konjunktívom ako v podmienkových vetách.

Etiamsi vincat, non gaudeat. Aj keby vyhrával, neradoval by sa.

Pádová syntax

Ablatív vzťahu – Ablatív príčiny – Ablatív miery – Ablatív sprievodu

Ablatívom vzťahu sa vyjadruje bližšie určenie alebo obmedzenie výpovede. Do slovenčiny ho prekladáme inštrumentálom alebo predložkovým pádom: *Galli omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt*. Všetci Galovia sa medzi sebou líšia jazykom, zriadeniami a zákonmi.

Najčastejšie sa vyskytujú tieto ablatívy: **re** v skutočnosti, **nomine** podľa mena, **natione** podľa národnosti, **numero** počtom, **animo** duchom, **genere** rodom, **mea sententia**, **meo iudicio** podľa mojej mienky.

Ablatív príčiny označuje vonkajšiu alebo vnútornú príčinu nejakého deja. Najčastejšie prosté ablatívy príčiny sú: **metu** zo strachu, **necessitate** z núdze, **sponte mea** (*tua* atď.) sám od seba, **iussu** na rozkaz, **iniussu** bez rozkazu, **rogatu** na prosbu, **coactu** z prinútenia. Pri ablatíve príčiny často stojí participium perfekta pasíva: **amore ductus** z lásky (vedený láskou), **timore perterritus** zo strachu. Ablatív príčiny býva aj pri slovesách vyjadrujúcich nejaký duševný pocit: **gaudere**, **laetari aliqua re** radovať sa, tešiť sa z niečoho, ako aj pri adjektívach **laetus** radostný, **superbus** pyšný, **contentus** spokojný.

Ablatívom miery sa vyjadruje miera

– pri komparatívoch pomocou výrazov: **multo** omnoho/oveľa, **paulo** o málo, **quo – eo** čím – tým, **quanto – tanto** o koľko – o toľko apod.

Hibernia dimidio minor est quam Britannia. Írsko je o polovicu menšie ako Británia.

– pri slovesách prirovnávacieho významu (**malle** radšej chcieť, **superare** predstihovať, **praestare** vynikať nad)

Virtus divitiis multo praestat. Cnosť oveľa vyniká nad bohatstvom.

– pri adverbiách **ante** pred, **post** za, **supra** nad, **infra** pod.

Hostes paucis post diebus Romam legatos miserunt. Za niekoľko dní poslali nepriatelov do Ríma vyslancov.

Ablatív sprievodu vyjadruje vojenské zbory sprevádzajúce veliteľa po slovesách pohybu, a to s predložkou i bez nej.

Caesar (cum) omnibus copiis in Sequanos proficiscitur. Caesar tiahne do Sekvanska so všetkými zbormi.

C CVIČENIA

1. Preložte!

Vercingetorigis pater ob eam causam, quod regnum appetebat, a civitate interfectus est. Manlius Torquatus filium suum, quod iniussu eius proelium cum hoste commiserat, necari iussit. Haedui, cum se suaque ab Helvetiis defendere non possent, legatos ad Caesarem miserunt rogatum auxilium. Quoniam de genere belli dixi, de magnitudine pauca dicam. Laudat philosophus P. Scipionem Africanum, quod fuerit abstinens. Mihi quidem videntur homines eo maxime bestiis praestare, quod loqui possunt. Maximum vitae vitium est, quod imperfecta semper est. Hostes, cum equitatum non haberent, frumentatores nostros prohibere non potuerunt.

Quod crebro videmus, non miramur, etiamsi, cur fiat, nescimus. Iniuriam etiamsi ulcisci possem, tamen ignoscere mallet. Aeneas, cum a regina Carthaginiensi optime acceptus esset, tamen Didonis amori deorum voluntatem praetulit. Quamquam Hercules fortior atque audacior quam Eurystheus erat, debet ei parere et servire. Ille philosophus perpetuo erat pauper, etiamsi divitissimus esse posset. Mendaci homini non credimus, licet aliquando verum dicat. Etsi pugnabatis fortissime, patriam tamen non servavistis. Cum Cicero tenuissima valetudine esset, ne nocturnum quidem sibi tempus ad quietem relinquebat. Erat raptor, etiamsi negabat. Facerem improbe, etiamsi alius legem tulisset. Socrates, cum facile posset educi e custodibus, noluit. Fabula nonnumquam, etsi sit incredibilis, tamen homines commovet.

2. Preložte vety a identifikujte ablatívy!

Dux cum tribus legionibus castra reliquit. Graeci Romanos litteris superabant. Avarus divitiis suis nunquam contentus est. Sol multo maior est quam luna. Dictator (cum) magno exercitu ab urbe profectus est. Quo maiores sunt divitiae, eo maiores sunt curae. Quidam homines genere nobiles sunt. Milites clade tristes domos redierunt. Cum sorore cras Posonium

proficiscar. Haec regio vino clara est. Calamitas paucis ante diebus est facta. Princeps (cum) magno comitatu Romam venit. Exercitus non multo post rediit. Voluntate patris mei hanc scholam frequento. Amicus meus natione Gallus est. Hic vir corpore senex, animo autem iuvenis est. Amore et non odio haec tibi diximus.

8. LEKCIA

Väzba ablatívu absolútneho

Ablatív odluky

Ablatív pôvodu

Gramatické penzum: väzba ablatívu absolútneho; ablatív odlouky a ablatív pôvodu.

Lexikálny okruh: latinčina C. Iulia Caesara.

Výsledky vzdelávania: schopnosť identifikovať a do slovenčiny korektne preložiť väzbu ablatívu absolútneho; rozpoznanie a preklad ablatívu pôvodu a odluky.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Germani post tergum clamore audito, cum suos interfici viderent, armis abiectis et signis relictis se ex castris eiecerunt, et cum ad confluentem Mosae et Rheni pervenissent, reliqua fuga desperata, magno numero interfecto, reliqui se in flumen praecipitaverunt atque ibi timore, lassitudine, vi fluminis oppressi perierunt. Nostri ad unum omnes incolumes, perpaucis vulneratis, ex tanti belli timore se in castra receperunt.

(podľa: Caesar, *De bello Gallico* IV, 15)

Itaque nondum **hieme confecta** de improviso **proximis quattuor coactis legionibus** in fines Nerviorum contendit et **magno pecoris atque hominum numero capto vastatisque agris** in deditionem *venire* atque obsides

sibi *dare* coegit. **Eo confecto negotio** rursus in hiberna legiones reduxit. Primo vere **concilio** Galliae **indicto**, uti instituerat, cum reliqui praeter Senones, Carnutes Treverosque venissent, initium belli ac defectionis hoc esse arbitratus est et concilium Luteciam Parisiorum transfert. Confines erant hi Senonibus civitatemque patrum memoria coniunxerant, sed ab hoc consilio *afuisse* existimabantur. **Hac re pronuntiata** eodem die cum legionibus in Senones proficiscitur magnisque itineribus eo pervenit.

(podľa: Caesar, *De bello Gallico* VI, 3)

Tali modo vastatis regionibus exercitum Caesar duarum cohortium damno Durocortorum Remorum reducit concilioque in eum locum Galliae indicto de coniuratione Senonum et Carnutum quaestionem habere instituit. De Accone, qui princeps eius consili fuerat, graviore sententia pronuntiata more maiorum supplicium sumpsit. Nonnulli iudicium veriti profugerunt. Quibus cum aqua atque igni interdixisset, duas legiones ad fines Treverorum, duas in Lingonibus, sex reliquas in Senonum finibus Agedinci in hibernis collocavit frumentoque exercitui proviso, ut instituerat, in Italiam ad conventus agendos profectus est.

(podľa: Caesar, *De bello Gallico* VI, 44)

- Ako sa nazývajú tvary v kurzíve a akú funkciu vo vete majú?
- Označte v podčiarknutých spojeniach participiá a gramaticky ich určite! Napíšte úplný slovníkový tvar slovíes, z ktorých boli participiá vytvorené! Aké iné participiá ešte poznáte?
- Nájdite v prvom texte všetky väzby ablatívu absolútneho!

Slovná zásoba

abiciō, ere, iēcī, iectum – odhadzovať, odkladať, dolu hodiť

Agedincum, ī, n. – mesto v Galii, hlavné mesto Senónov

arbitror, āri, ātus sum – byť svedkom; pozorovať; usudzovať, domnievať sa

ārdor, ōris, m. – žiara, horúčava

Carnūtēs, um, m. – Karnuti, keltský (galský) kmeň

clāmor, ōris, m. – krik, hlasné volanie

cōgnōscō, ere, gnōvī, gnitum – poznávať
cōgō, ere, coēgī, coāctum – zhromažďovať, zbierať; nútiť
concedō, ere, cessī, cessum – ustupovať; poddať sa; prepustiť, ponechať; dovoliť
cōnfiō, ere, fēcī, fectum – urobiť, dokončiť
cōnfinis, e (alci) – hraničiaci, hraničný, susedný
cōnfluēns, entis, m. – sútok (dvoch riek)
coniungō, ere, iūnxī, iūnctum – spájať, zlučovať, pokračovať
coniūratiō, ōnis, f. – sprisahanie, vzbura
contendō, ere, tendī, tentum – ponáhľať sa
creō, āre, āvī, ātum – tvoriť; voliť; ustanoviť
dēditiō, ōnis, f. – vzdávanie sa, podrobenie sa
dēfectiō, ōnis, f. – odboj, vzbura
dēspērō, āre, āvī, ātum – nemať nádej, nedúfať, zúfať si
Dūrocortorum, ī, n. – hlavné mesto Rémov v belgickej Galii
ēiciō, ere, iēcī, iectum – vyhodiť, vyhnať; *sē ēicere* – vyrútiť sa
hiems, hiemis, f. – zima
incolumis, e – bez úrazu, bez pohromy, neporušený
interdicō, ere, dīxī, dictum – zakazovať; *aquā et ignī interdīcere* –
 vypovedať z vlasti
lassitūdō, ōnis, f. – ochablosť, únava
Lingonēs, um, m. – Lingoni, keltský kmeň
Lūtēcia, ae, f. Parisiōrum – Paríž
mātūrēscō, ere, mātūruī – dozrieť
mentiō, ōnis, f. – zmienka; *mentiōnem facere* – zmieniť sa
Mosa, ae, f. – rieka v Galii
opprimō, ere, pressī, pressum – potlačiť; zničiť, premôcť
optābilis, e – žiadúci
patefaciō, ere, fēcī, factum – odhaľovať; otvárať
pecus, oris, n. – dobytok, stádo
pereō, īre, ī, itūrus – zahynúť, zomrieť
perpaucus, a, um – veľmi málo, veľmi nepatrný
pila, ae, f. – lopta
praecipitō, āre, āvī, ātum – zraziť, zhodiť; *sē praecipitāre* – hodiť sa,
 skočiť dolu, zrútiť sa
profugiō, ere, fūgī – utekať; rozprchnuť sa

pulsō, āre, āvī, ātum – biť, tĺcť, klopať; uderiť
quaestiō, ōnis, f. – vyšetrovanie, *quaestiōnem habere de, ex, alqo* –
 vyšetrovať koho
relinquō, ere, liquī, lictum – nechať, zanechať, opustiť
reliquus, a, um – pozostalý, ostávajúci, zvyšný
Senōnēs, um, m. – Senóni, galský národ
sepeliō, īre, īvī, sepultum – pochovávať
statūra, ae, f. – postava; vzrast
supplicium, ī, n. – prosba; trest; trest smrti; *supplicium de alqo sumere* –
 popraviť
tergum, ī, n. – chrbát, *post tergum* – vzadu, za chrbtom
trānsferō, ferre, tulī, lātum – prenášať, prevážať
Treverī, ōrum, m. – Treveri, germánsky kmeň
Ulixēs, is, m. – Odysseus
ūva, ae, f. – hrozno; vinič
vereor, ērī, veritus sum – báť sa, obávať sa

B GRAMATIKA

Väzba ablatívu absolútneho

Spojenie substantíva (príp. zámena) **v ablatíve a participíia** (prézentu aktíva alebo perfekta pasíva) **v ablatíve**, ako napríklad *magistro laudante, me laudante, agris vastatis*, sa nazýva **ablatív absolútny**. Z morfológického hľadiska sa substantívum a participium musí vždy zhodovať v rode, čísle a páde (ablatív). Ablatív absolútny sa vyskytuje v singulári aj pluráli, v akomkoľvek gramatickom rode v závislosti od rodu substantíva. **Participium prézentu aktíva vo väzbe ablatívu absolútneho má pre abl. sg. vždy koncovku -e**. Namiesto participia prézentu aktíva môže stáť v ablatíve absolútnom aj substantívum alebo adjektívum, napr. *Augusto imperatore, Hannibale vivo*. Zo syntaktického hľadiska považujeme ablatív absolútny za samostatný vetný člen, ktorý je nezávislý od ostatných vetných členov. Zo štylistického hľadiska ide o mennú konštrukciu, ktorá slúži na skracovanie rôznych vedľajších viet (časových, dôvodových, prípusťkových a podmienkových), t. j.

podmet vedľajšej vety vyjadruje substantívum alebo zámeno v ablatíve a prísudok vedľajšej vety vyjadruje participium.

Postup pri preklade do slovenčiny

Ablatív absolútny najjednoduchšie preložíme vedľajšou vetou časovou pomocou spojky *keď*, treba však brať do úvahy slovesné vlastnosti participia, preto sa jeho preklad riadi týmito pravidlami:

Participium prézenta aktíva vyjadruje dej súčasný, preto ho prekladáme nedokonavým slovesným tvarom v aktíve.

Participium perfekta pasíva vyjadruje dej predčasný, preto ho prekladáme dokonavým slovesným tvarom v pasíve.

Z latinského ablatívu substantíva vytvoríme v slovenčine nominatív substantíva, t. j. podmet vedľajšej vety. Z latinského ablatívu participia sa stane určitý slovesný tvar, t. j. prísudok vedľajšej vety, ktorý sa prispôsobí číslom aj časom, aby sa vyjadrila súčasnosť alebo predčasnosť vzhľadom na dej hlavnej vety. Podľa významu vety a celého kontextu použijeme vhodnejšiu spojku, prípadne preklad upravíme iným vhodným spôsobom, t. j. nezávislou vetou alebo predložkovým spojením.

N. B. Ablatív absolútny, ako ukazuje aj jeho názov, je väzba nezávislá od hlavnej vety. Substantívum v ablatíve absolútnom sa v nijakej podobe nemôže vyskytovať v hlavnej vete, t. j. nemôže byť podmetom ani predmetom hlavnej vety. Napr.: Keď boli nepriatelia porazení, (nepriatelia) zložili zbrane. Keď bol vodca zabitý, vojaci ho oplakali.

V takýchto prípadoch treba použiť iné formulácie, napr. časovú spojku *cum historicum* (→ 5. lekcia) alebo riešenie s participiom.

Pádová syntax**Ablatív odluky – Ablatív pôvodu**

Ablatívom odluky sa vyjadruje predmet, od ktorého sa niekto alebo niečo vzdaluje. Niekedy býva bezpredložkový, inokedy sa spája s predložkou *ab* (pri osobách), *ex*, *de*.

Bez predložky býva pri slovesách s významom oslobodzovať, zbavovať a pri adjektívach s podobným významom: *liberare patriam periculo* oslobodiť vlasť od nebezpečenstva, *levare amicum curis* zbaviť priateľa starostí, *vacare culpa* byť bez viny, *carere pecunia* byť bez peňazí, *urbs nuda praesidio* mesto zbavené obrany, *liber curis* zbavený starostí.

Prostý i predložkový ablatív býva pri mnohých slovesách s významom vzdalovať, zdržovať, ustupovať, prekážať apod.: *abire magistratu* vzdať sa úradu, *excedere vita (de vita, e vita)* zomrieť, *interdicere alicui aqua et igni* vypovedať z vlasti, *movere aliquem senatu* vylúčiť niekoho zo senátu, *depellere hostem de regione* vyhnať nepriateľa z kraja, *prohibere hostes fuga* brániť nepriateľom v úteku.

Ablatív pôvodu býva pri participiách *natus* narodený, *ortus* pochádzajúci, *genitus* narodený na označenie rodičov alebo stavu: *nobili genere natus* narodený z urodzeného rodu, *Iove natus* z Jova narodený. Pri zámenách stojí vždy predložka *ex*: *ex me natus* môj syn. Vzdialenejší pôvod sa vyjadruje predložkou *a*, *ab*.

Belgae a Germanis orti sunt. Belgovia pochádzajú od Germánov.

C CVIČENIA**1. Určite jednotlivé zložky ablatívu absolútneho a preložte rôznymi spôsobmi!**

Cicerone cognoscente, rebus cognitis, mentione facta, labore facto, civibus creantibus, consule creato, duce coniungente, partibus coniunctis, armis traditis, Hannibale vivo, me resistente, epistula missa, nuntio celeriter misso, libris a me missis, Ovidio expulso, rege expellente, Scipione in Africam profecto, pecunia deficiente, statua translata, pueris venientibus,

sorore veniente, omnibus desperantibus, liberis coactis, Roma florente, praeceptore suadente, hostibus occisis, periculo crescente, re pronuntiata, Catullo poeta scribente, gentibus superantibus, montibus superatis, matre invita, te puero, locis occupatis

2. Vyznačte väzby ablatívu absolútneho a vety výstižne preložte!

Caesare interfecto res publica restitui non poterat. Hannibal nullo resistente in montibus moratus est. Regibus expulsis Romae consules creabantur. Sole occidente nautae in portum revertuntur. Orantibus amicis Socrates carcerem non reliquit. Fabricius ad Pyrrhum non transiit quarta parte regni promissa. Hannibale duce Carthaginenses magnas victorias pepererunt. Me invito consilium captum est. Cicerone consule coniuratio Catilinae patefacta est. Hac pugna pugnata Hannibal Romam profectus est. Omnibus desperantibus mentem aequam servabimus. Catullus poeta florente aetate mortuus est. Dux Graecus a Syracusanis tota Sicilia celebrante sepultus est. Omnes laetabantur bello confecto. Libertate patriae restituta omnes cives gaudium habebant. Cives armis positus consuli se tradiderunt. Ulixes sociis amissis solus domum venit.

3. Vyjadrite vedľajšiu vetu v kurzíve ablatívom absolútnym!

Postquam captivi dimissi erant, pax cum hostibus facta est.

Postquam hae res nuntiatae erant, Romam tantus terror invasit.

Dum Hannibal vivet, Romani nunquam sine insidiis erunt.

Quia deficit solis ardor, in multis regionibus uvae non maturescunt.

4. O aký druh ablatívu ide v nasledujúcich spojeniach?

sole clarior, hac ratione, pila ludere, nobili genere natus, sua sponte, toto oppido, antiquis temporibus, domo, equestri loco ortus, optabilis sapientia, sua sorte contentus, aequo pede pulsatus, erat statura humili, homines summa elegantia

9. LEKCIA

Účinkové vety Vety so spojkou *quin* Genitív predmetom

Gramatické penzum: účinkové vety; vety so spojkou *quin*; predmetový genitív.

Reálie: Cornelius Nepos a jeho dielo.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti identifikovať a korektne preložiť do slovenčiny účinkové vety; spoznať a vedieť preložiť vety so spojkou *quin*; vedieť identifikovať postavenie genitívu ako predmetu vo vete – genitív pamäti, genitív viny a pri neosobných slovesách.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. In hoc, quid natura efficere possit, videtur experta. Constat inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus consiliique plenus. Namque imperator fuit summus et mari et terra, disertus, ut in primis dicendo valeret, quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei posset resistere –, dives; cum tempus posceret, laboriosus, patiens; liberalis, splendidus non minus in vita quam victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime serviens: idem, simulac se remiserat neque causa suberat, quare animi laborem perferret,

luxoriosus, dissolutus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.

(podľa: Cornelius Nepos, *Alcibiades* 1)

Bello Peloponnesio huius consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt. Ad bellum gerendum ipse dux delectus est, duo praeterea collegae dati, Nicias et Lamachus. Id cum appareretur, priusquam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deicerentur. Hoc cum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quae non ad privatam, sed publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et maior quam privatus existimabatur.

Hoc crimine in contione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Inimici vero eius quiescendum in praesenti, quia noceri non posse intellegebant, et illud tempus exspectandum decreverunt, quo exisset, ut absentem aggrederentur; itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. Qua de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit et in trierem, quae ad eum erat deportandum missa, ascendit. Hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem clam se a custodibus subduxit et inde primum Elidem, dein Thebas venit.

(podľa: Cornelius Nepos, *Alcibiades* 3 – 4)

- Kto bol Alcibiades? V prvom úryvku si prečítajte, ako ho charakterizoval Cornelius Nepos!
- Aké pády sa používajú pri väzbe mien miest a čo vyjadrujú?
- Nájdite v úryvkoch adjektíva a zopakujte si ich stupňovanie!

Slovná zásoba

absolvō, ere, solvī, solūtum – oslobodiť
affābilis, e – vľúdny
aggredior, ī, gressus sum – priblížiť sa; zaútočiť
Alcibiadēs, is, m. – Alkibiades, aténsky štátnik
amplus, a, um – veľký; značný; slávny
appāreō, ēre, uī, itūrus – ukázať sa, zjaviť sa
apparō, āre, āvī, ātum – pripravovať, chystať (sa)
ascendō, ere, scendī, scēsum – vystupovať na
blandus, a, um – zaliečavý
callidus, a, um – dôvtipný; ľstivý
cōgnōmen, inis, n. – priezvisko; prímenie
collocō, āre, āvī, ātum – umiestniť; postaviť
commendātiō, ōnis, f. – odporúčanie; čaro, kúzlo
cōnstat, āre, stitit – pevne stojí; je známe, *inter omnēs cōnstat* –
 je všeobecne známe
cōnsuētūdō, inis, f. – obyčaj, zvyk, mrav
contiō, ōnis, f. – zhromaždenie
conveniō, īre, vēnī, ventum – zísť sa; hodiť sa
cremō, āre, āvī, ātum – spaľovať, upaľovať
crīmen, inis, n. – obvinenie; previnenie; zločin
disertus, a, um – výrečný
dissimilitūdō, inis, f. – nepodobnosť, rozdielnosť, odlišnosť
dissolūtus, a, um – rozpustený, nedbanlivý; ľahkomyseľný, samopašný
dīversus, a, um – rozdielny, nejednotný
Ēlis, idis, f. – krajina na záp. Peloponéze
excellēns, entis – vynikajúci, znamenitý
expertus, a, um – skúsený
formōsus, a, um – úhľadný, krásny
Hermae, ārum, m. – hermovky (stĺpy s Hermovou hlavou)
idōneus, a, um – vhodný, súci
immoderātus, a, um – nemajúci mieru
impendeō, ēre – visieť nad; hroziť, ohrozovať
indicō, ere, dixī, dictum – udať, oznámiť, *bellum indicere* – vyhlasovať vojnu

infidelitās, ātis, f. – vierolomnosť
iniciō, ere, iēcī, iectum – vkladat'; spōsobit'
instō, āre, stitī, statūrus – nastávať, blížit' sa (o čase)
intemperāns, antis – nemierny; bezohľadný
iocōsus, a, um – žartovný, veselý
labōriōsus, a, um – pracovitý
liberālis, e – čestný; štedrý
luxuriōsus, a, um – nemierny, hýrivý
nāvigō, āre, āvī, ātum – plaviť sa
patiēns, entis – trpezlivý, vytrvalý
pertineō, ēre, uī – týkať sa, vzťahovať sa na
persaepe (adv.) – veľmi často, prečasto
prōdō, ere, prōdidī, prōditum – vydávať, *memoriae prōdere* –
 pripomínam, zaznamenávam
remittō, ere, mīsī, missum – poslať späť, vrátiť; uvoľniť; dopriať si odpočinok
repentīnus, a, um – náhly, neočakávaný
reperiō, īre, repperī, repertum – nájsť, objaviť; dozvedieť sa
reus, ī, m. – obžalovaný, vinný, vinník
rideō, ēre, rīsī, rīsum – smiať sa; vysmievať sa
splendidus, a, um – žiarivý, skvelý, slávny
subdūcō, ere, dūxī, ductum – vytrhnúť, vzdialiť
tempestās, ātis, f. – čas, doba; búrka
triēris, is, f. – triéra, trojveslica
vīctus, ūs, m. – živobytie, život
virtūs, ūtis, f. – cnosť, pl. mužné, hrdinské činy

B GRAMATIKA

Účinkové vety

Účinkové (konzekutívne) vety sú vedľajšie vety, ktoré vyjadrujú účinok alebo výsledok deja hlavnej vety. Uvádzajú sa spojkami **ut** že, v zápore **ut non** že ne- alebo aj *quin* že ne- po hlavnej vete zápornej. V účinkových vetách sa používajú záporné zamená *ut nemo* že nikto ne-, **ut nihil** že nič

ne- *ut neque ... neque* že ani ... ani. Účinkové vety, v ktorých je sloveso vždy v konjunktíve, delíme na dve skupiny:

a/ **príslovkové** vety účinkové po ukazovacích výrazoch *ita, sic* tak, *tam* (iba pred adj. a adv.) tak, taký, *talis, eiusmodi, is* taký, *adeo* tak, *usque eo* tou mierou, *tot* toľko, *tantus* taký veľký so samostatným konjunktívom toho času, ktorý by tam bol v indikatíve, keby bola veta samostatná. V týchto vetách sa teda môže vyskytovať konjunktív prézenta, imperfekta alebo perfekta. *Alcibiades erat ea sagacitate, ut decipi non posset.* Alcibiades bol taký bystrý, že nemohol byť oklamáný. Samostatne: *Alcibiades erat sagacitate. Decipi non poterat.*

b/ **substantívne** vety účinkové jednak po slovesách znamenajúcich spôsobovať *facere, efficere, perficere, assequi, consequi, adipisci, impetrare*, jednak po neosobných výrazoch vyjadrujúcich existujúci alebo nasledujúci dej či stav, napr. *est* je, *futurum est* bude, *fieri (non) potest* (ne)môže sa stať, *ita factum est* tak sa stalo, *fit, accidit, evenit* stáva sa, *mos est, consuetudo est* je zvykom, *sequitur* nasleduje, *restat, relinquitur, reliquum est* zostáva. V týchto vetách sa používa konjunktív ako v účelových vetách, t. j. konjunktív prézenta (po hlavnom čase) alebo imperfekta (po vedľajšom čase). *Fit, ut sapientissimus quisque erret.* Stáva sa, že aj najmúdrejší človek sa mylí.

N. B. Po výrazoch *fit, accidit, evenit* môže stáť aj veta so spojku *quod*. V takom prípade sa však dej predstavuje ako skutočný a hlavnou vetou sa o ňom vyslovuje hodnotiaci úsudok.

Accidit, ut sero venias. Stáva sa, že prichádzaš neskoro.

Male accidit, quod sero venisti. Bolo zlé, že si prišiel neskoro.

Vety so spojku *quin*

Spojka *quin* vznikla z *qui ne* prečo nie a v tomto význame sa vyskytuje v opytovacích vetách.

Quin loqueris? Prečo nehovoríš?

Častejšie sa však táto spojka používa vo vedľajších vetách konjunktívnych po záporných hlavných vetách, pričom celé súvetie vyjadruje kladnú myšlienku.

1. po záporných výrazoch pochybovania (→ lekcia 3)

Dubitandum non est, quin fuerint ante Homerum poetae. Nemá sa pochybovať, že pred Homérom žili básnici.

2. v zabraňovacích vetách (→ lekcia 4)

Milites retineri non potuerunt, quin in oppidum irrumperent. Vojaci sa nemohli zdržať, aby nevtrhli do mesta.

3. v účinkových vetách namiesto *ut non*

Numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete dicant. Nikdy nie je Sicíľčanom tak zle, že by niečo vtipne nehovorili.

4. vo vzťažných účinkových vetách namiesto *qui non / quod non*

Nemo fuit militum, quin (= qui non) vulneraretur. Nebolo nikoho z vojakov, kto by nebol zranený.

5. po výrazoch *non multum abest* nechýba mnoho, aby; *paulum abest* málo chýba, aby apod.

Non multum afuit, quin hostes castris expellerentur. Veľa nechýbalo, aby boli nepriatelia vyhnaní z tábora.

6. po záporných výrazoch *facere non possum* nemôžem robiť a *feri non potest* nemôže sa stať s konjunktívom prézenta a imperfekta

Facere non possum, quin te laudem. Nemôžem urobiť, aby som ťa nechválil. (= Musím ťa chváliť.)

Všimni si rozdiel: *Facere non possum, ut te laudem.* Nemôžem urobiť, aby som ťa chválil. (= Nemôžem ťa chváliť.)

Genitív predmetom

Genitív sa ako predmet vyskytuje pri rôznych skupinách sloviess.

1. Genitív pamäti býva pri slovesách pamätania a zabúdania (*meminisse, oblivisci*). Kládje sa pri nich genitív osoby, genitív alebo akuzatív veci, ale vždy sa kládje akuzatív vecného predmetu vyjadreného neutrom zámena, napr.: *hoc, id, illud, omnia, multa*

meminisse patris pamätať na otca

meminisse beneficii (aj ***beneficium***) pamätať na dobrodenie

oblivisci illud zabudnúť na ono

N. B. Sloveso *recordor, ari, atus sum* spomínať si má iné väzby. Vecný predmet máva v akuzatívne, osobný v ablatíve s predložkou *de*: ***recordor pueritiam et de amicis*** spomínam si na detstvo a na priateľov.

2. Genitív viny stojí pri slovesách súdneho rokovania na vyjadrenie zločinu alebo viny:

accusare, arguere, reum facere furti obviňť, obžalovať z krádeže

postulare proditionis zažalovať pre zradu

coarguere facinoris usvedčiť zo zločinu

Namiesto genitívu sa používa aj ablatív s predložkou *de*: ***de vi accusare*** žalovať pre násilie.

Trest a pokuta sa vyjadruje spravidla ablatívom:

multare morte, exsilio, pecunia potrestať smrťou, vyhnanstvom, peňažnou pokutou

N. B. Pri vyjadrení trestu smrti slovom *caput* sa používa genitív: ***capitis damnare*** odsúdiť na smrť, ***capitis absolvere*** oslobodiť od trestu smrti.

3. Genitív pri neosobných slovesách

a) ***interest*** a ***refert*** (záleží) majú osobný predmet v genitíve: ***parentum interest*** rodičom záleží

Namiesto osobného zámena sa kladie ablatív sg. privlastňovacieho zámena v ženskom rode: ***mea interest*** záleží mi, ***tua interest*** tebe záleží atď.

Pri týchto slovesách sa vec, na ktorej záleží, môže vyjadriť:

– infinitívom

Omnium interest recte facere. Všetkým záleží, aby správne konali.

– nepriamou otázkou

Mea interest, quid facias. Záleží mi, čo robíš.

– vetou s *ut*

Parentum interest, ut bene discas. Rodičom záleží, aby si sa dobre učil.

– neutrom zámena

Hoc mea interest. Záleží mi na tomto.

b) vecný predmet v genitíve majú neosobné slovesá pocitu, avšak osoba, ktorá niečo pociťuje, je v akuzatíve:

piget me ignorantiae meae mrzí ma moja nevedomosť

pudet me verborum meorum hanbím sa za svoje slová

paenitet me factorum meorum ľutujem svoje činy

taedet me avaritiae tuae hnuší sa mi tvoja lakomosť

miseret me illius hominis je mi ľúto toho človeka

C CVIČENIA

1. Preložte!

Pericles tanta prudentia erat, ut Athenienses consiliis eius triginta annos parerent. Numerus stellarum tantus est, ut nemo eas narrare possit. Verres Siciliam ita vexavit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit. Sic iuste Aristides vivebat, ut cognomine Iustus appellatus sit. Romani numquam castra collocaverunt, quin vallo fossaque firmarent. Accidit, ut esset luna plena. Accidit, ut Caesar tempestates ad navigandum idoneas non haberet. Persaepe evenit, ut utilitas cum honestate certet. Natura fit, ut liberi a parentibus amentur. Sulla caedibus in tota Italia effecit, ut omnes in metu essent. Apud Romanos mos erat, ut mortui cremarentur. Consuetudo erat, ut milites per triumphum iocosa carmina de imperatore canerent. Maecenas ita amicitia cum Augusto usus est, ut prodesset omnibus, nemini noceret. Facere non potui, quin tibi sententiam meam declararem. Non multum afruit, quin dux interficeretur. Homines facere non potuerunt, quin riderent.

2. Správne preložte a určite rôzne typy genitívov!

Quare oblitus es officii tui? Patris tui multum interest te diligentem esse. Domine, memento mei! Romanorum intererat Carthaginem deleri. Horum dierum meminisse aliquando iuvabit. Non est facile oblivisci iniuriarum. Nihil admonet nos hic gloriae pristinae. Illius interest, ut nobiscum venias. Tres milites proditionis damnati sunt. Quare infidelitatis accusamini? Etiam viri mortui huius sceleris arguuntur. Nemo eum crudelitatis absolvere potest. Merito avaritiae argueris.

10. LEKCIA

Priravnávacie vety
Vzťažné vety
Predmetový akuzatív

Gramatické penzum: vety priravnávacie a vzťažné; predmetový akuzatív.

Reálie: Hannibal ako historická osobnosť.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti spoznať indikatívne a konjunktívne priravnávacie vety; spoznať a vedieť korektne preložiť vzťažné vety a vzťažné vety zástupné; identifikovať vonkajší a vnútorný predmetový akuzatív.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Hac pugna pugnata Romam profectus est nullo resistente. In propinquis urbi montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset et Capuam reverteretur, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno ei se obiecit. Hic clausus locorum angustiis noctu sine ullo detrimento exercitus se expedivit; Fabioque, callidissimo imperatori, dedit verba. Namque obducta nocte sarmenta in cornibus iuvenorum deligata incendit eiusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino obiecto visu tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam non ita multis diebus M. Minucium Rufum, magistrum equitum pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium fugavit. Tiberium Sempronium Gracchum, iterum consulem,

in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est omnia enumerare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intellegi possit, quantus ille fuerit: quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

(podľa: Cornelius Nepos, *Hannibal* 5)

Hinc invictus patriam defensum revocatus bellum gessit adversus P. Scipionem, filium eius, quem ipse primo apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugarat. Cum hoc exhaustis iam patriae facultatibus cupivit impraesentiarum bellum componere, quo valentior postea congregeretur. In colloquium convenit; condiciones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem confligit: pulsus – incredibile dictu – biduo et duabus noctibus Hadrumetum pervenit, quod abest ab Zama circiter milia passuum trecenta. In hac fuga Numidae, qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati sunt ei; quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Hadrumeti reliquos e fuga collegit; novis dilectibus paucis diebus multos contraxit.

(podľa: Cornelius Nepos, *Hannibal* 6)

- Aké väzby sú *hac pugna pugnata a nullo resistente*? Nájdite v úryvkoch podobné väzby!
- Všimnite si spojenie *verba dare*! Zopakujte si časovanie slovesa *do, dare* a pozrite si v slovníku jeho väzby!
- Vyhládajte substantíva 4. deklinácie a skloňujte ich!

Slovná zásoba

alveus, ī, m. – dutina; úľ

angustiae, ārum – priesmyk

antecēdō, ere, cessī, cessum – predchádzať; prevyšovať vynikať (*alqm alqa re*)

aucupor, āri, ātus sum – chytať vtákov

bīduum, ī, n. – dva dni (za sebou)

Capua, ae, f. – hlavné mesto v Kampánii

compōnō, ere, posuī, positum – skladať; sťahovať; *bellum compōnere* – ukončiť vojnu
conclūdō, ere, clūsī, clūsum – zatvárať, uzatvárať
cōnflīgō, ere, flīxī, flīctum – (*cum alqo*) zraziť sa v boji, dať sa do boja
congrēdiōr, gredī, gressus sum – zísť sa; zraziť sa, dať sa do boja, bojovať
cōnsidō, ere, sēdī – sadať si; usadiť sa
cūnctus, a, um – všetok, celý
dēligō, āre, āvī, ātum – priväzovať, pripevňovať
destituō, ere, stituī, stitūtum – odstaviť; nechávať
dētrīmentum, ī, n. – strata, pohroma; porážka
dīlēctus, ūs, m. – výber; odvod
discēdō, ere, cessī, cessum – odísť, (v boji) odísť ako
dispālor, ārī, ātus sum – rozbiehať sa, potuľovať sa
expediō, īre, īvī, itum – oslobodiť, zachrániť sa; pripravovať (do boja)
facultās, ātis, f. – možnosť, príležitosť
favus, ī, m. – plást (medu); med
fūrtum, ī, n. – ukradnutá vec; krádež
Hadrūmētum, ī, n. – prímorské mesto v Afrike
hinc (adv.) – odkiaľ; od tých čias
immittō, ere, mīsī, missum – vpúšťať; vypustiť, povoliť
impraesentiārum (adv.) – zatiaľ, dočasne
incendō, ere, cendī, cēsum – zapáliť, spáliť
īnsidiōr, ārī, āus sum – (alci) číhať, striehnuť na koho
invictus, a, um – nepremožený
moror, ārī, ātus sum – zdržiavať sa; meškať
nīdus, ī, m. – hniezdo
Numida, ae, m. – Numidčan
obductus, a, um – zachmúrený, zatiahnutý
obicīō, ere, iecī, iectum – predhodiť, postaviť proti; *mē obicīō* – s taviam sa proti
Padus, ī, m. – Pád, rieka v severnej Itálii
plānē (adv.) – jasne; úplne
possideō, ēre, sēdī, sessum – mať vo vlastníctve, vlastníť
possīdō, ere, sēdī, sessum – ujať sa vlasníctva, privlastniť si
propinquus, a, um – blízky

prudentia, ae, f. – rozvážnosť, múdrosť
Rhodanus, ī, m. – Rodan, rieka v Galii
sarmentum, ī, n. – raždie
thēsauros, ī, m. – poklad
Trebia, ae, f. – prítok Pádu
valēns, entis – silný, mocný
vēnor, āri, ātus sum – loviť, poľovať; chytiť
volucris, is, f. – vták
Zama, ae, f. – Zama, mesto v severnej Afrike

B GRAMATIKA

Prirovnávacie (komparatívne) vety

Sú to vedľajšie vety adverbiálne, ktoré vyjadrujú príslovkové určenie spôsobu hlavnej vety. Ak sa porovnanie týka iba jedného vetného člena, používa sa nevetné prirovnanie. Prirovnávacie vety môžu byť indikatívne, ak vyjadrujú porovnanie so skutočným dejom či vlastnosťou, ale aj konjunktívne, ak vyjadrujú porovnanie s možným, mysleným dejom či vlastnosťou.

Indikatívne vety prirovnávacie sú spravidla:

1. korelatívne, t. j. vedľajšej vete vzťažnej zodpovedá hlavná veta demonstratívna. Uvádzajú sa týmito zámenami a príslovkami:

<i>ita, sic, item</i>	–	<i>ut, sicut, velut, quemadmodum</i>	tak – ako
<i>tam</i>	–	<i>quam</i>	tak – ako
<i>eo modo</i>	–	<i>quomodo</i>	tak – ako
<i>tamdiu</i>	–	<i>quamdiu</i>	tak dlho – ako dlho
<i>tantus</i>	–	<i>quantus</i>	taký veľký – aký veľký
<i>talis</i>	–	<i>qualis</i>	taký – aký
<i>tot</i>	–	<i>quot</i>	toľko – koľko
<i>totiens</i>	–	<i>quotiens</i>	toľkokrát – koľkokrát

Ut sementem feceris, ita metes. Ako zaseješ, tak budeš žať.

Quot capita, tot sensus. Koľko hláv, toľko rozumov.

N. B. Samotné *ut* má často odôvodňovací alebo obmedzovací význam: *Alexander, ut erat iracundus, amicum interfecit.* Alexander, ako (pretože) bol prchký, zabil priateľa. *Ut* uvádza aj vsunutú vetu: *ut supra diximus* ako sme povedali vyššie.

2. Prirovnávacie so spojkou *quam* po samostatnom komparatíve a slovesách s komparatívnym významom (*malle* radšej chcieť): *Melior est certa pax, quam dubia victoria.* Lepší je istý mier, ako neisté víťazstvo.

3. Prirovnávacie so spojkou *ac, atque* po adjektívach a adverbiách, ktoré znamenajú rovnako, podobnosť alebo rozdielnosť, napr. *aequus*, par rovnaký, *dispar* nerovnaký, *similis* podobný, *contrarius* opačný, *pariter, perinde, proinde* rovnako, *aliter secus* inak.

Themistocles similem fortunam habuit atque Miltiades. Temistokles mal podobný osud ako Miltiades.

N. B. Po záporných výrazoch so zámenom sa používa vo význame ako spojka *nisi*: *nihil aliud nisi* nič iné ako, *nemo alius nisi* nikto iný ako.

Konjunktívne vety prirovnávacie, ktorými sa vyjadruje dej myslený, predstavovaný, sa uvádzajú spojkami *quasi, tamquam, velut si, ut si* akoby, ako keby; *proinde quasi, proinde ac si* práve tak, ako keby. Kladie sa v nich konjunktív podľa pravidiel súslednosti časov.

Tantus patres metus cepit, velut si iam ad portas hostes essent. Senátorov sa zmocnil taký veľký strach, akoby bol nepriateľ už pred bránami.

Vzťažné vety

Uvádzajú sa vzťažnými zámenami (*qui, quae, quod*) alebo príslovkami (napr. *ubi, unde, quo* atď.) a býva v nich indikatív aj konjunktív.

Indikatív býva v takých vzťažných vetách, ktoré majú zmysel indikatívnej vety oznamovacej a v tých, ktoré sa uvádzajú neurčito-vzťažnými zámenami (tvorenými zdvojením alebo príponou *-cunque*).

Redde mihi librum, quem a me accepisti! Vráť mi knihu, ktorú si dostal odo mňa!
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes. Čokoľvek je to, bojím sa Danaov, aj keď prinášajú dary.

Konjunktív býva vo vzťažných vetách uvedených samostatne (ako v hlavných vetách: potenciálny, ireálny, rozkazovací, želací, deliberatívny), častejšie však konjunktív býva v tých prípadoch, ak vedľajšia veta vzťažná zastupuje nejakú spojkovú vetu konjunktívnu:

1. **účelovú** (*qui = ut is*) s konjunktívom účelových viet

Lacedemonii legatos Athenas miserunt, qui Themistoclem accusarent. Sparťania poslali vyslancov do Atén, aby (ktorí by) obžalovali Temistokla.

2. **účinkovú** (*qui = ut is*) s konjunktívom účinkových viet

– po výrazoch *tam tak, talis taký is ten* (aj bez nich) so samostatným konjunktívom
Non is sum, qui mortis periculo terrear. Nie som ten, že sa dám zastrašiť nebezpečenstvom smrti.

– po neurčitých, najmä záporných výrazoch *sunt sú* (takí); *non desunt* nechýbajú (takí); *inveniuntur, reperiuntur* nájdu sa (takí); *nonnulli sunt* sú niektorí; *multi sunt* sú mnohí; *pauci sunt* sú málokto; *nemo est, qui* nie je nikto, kto by; *nihil est, quod* nič nie je, čo by s konjunktívom prézenta a imperfekta

Non desunt, qui homines ex veste aestiment. Nechýbajú takí, ktorí posudzujú ľudí podľa šiat.

Inventi sunt multi, qui parati essent pro patria mori. Našli sa mnohí, ktorí boli pripravení zomrieť pre vlasť.

3. **dôvodovú** (*qui = cum is*) s konjunktívom podľa súslednosti časov

Miserum senem, qui mortem contemnendam esse non viderit! Úbohý starec, pretože nevidel, že smrťou sa má pohrdať.

4. **podmienkovú** (*qui = si is*) s indikatívom alebo konjunktívom podmienkových viet

Qui videret, urbem captam diceret. Kto by to videl, povedal by, že mesto bolo dobyté.

5. **prípustkovú** (*qui = quamvis is*) s konjunktívom podľa súslednosti časov

Ego, qui nemini nocuerim, apud multos in odio sum. Ja, hoci som nikomu neškodil, som u mnohých v nenávisti.

Predmetový akuzatív

Akuzatívom sa v latinčine vyjadruje priamy predmet, doplnok a príslovkové určenie rozličného druhu.

Priamy predmet označujúci vec alebo osobu mimo slovesného deja nazývame **vonkajší predmet** (*librum legere* čítať knihu). Predmet označujúci vec, ktorý slovesným dejom vzniká, sa nazýva **vnútorný predmet** (*pontem facere* stavať most). Osobitným druhom vnútorného predmetu je akuzatív obsahu vyjadrený substantívom rovnakého kmeňa (*vitam vivere* žiť život).

C CVIČENIA

1. Preložte!

Ita est, ut diximus. Amicus meus pariter ac tu haec enarravit. Multi homines alia dicunt ac sentiunt. Nihil est tam popolare, quam bonitas. Malumus hic manere, quam domi discere. Vita nihil aliud nisi donum Dei est. Quo brevior lex est, eo facilius tenetur. Quales sunt principes, tales esse solent cives. Quo maior est culpa, eo maior esse solet poena. Quo quid rarius est, eo pluris habetur. Gaudebam, ut si magnum thesaurum invenissem. Hic vir tam superbus est, quam si nobili genere natus sit. Nihil locutus est, velut si mutus esset. Nemo est tam prudens, qui prudentior esse non possit. Non sum is, qui mentiar. Haec urbs talis esse debet, quae ab omnibus laudetur. Sunt, qui animum mortalem esse putent. Nihil erat, quod ego parentibus non enarrarem. Romae consules creabantur, qui rei publicae praeesent. Rex e senioribus centum elegit, quorum consilio omnia ageret. Dux pontem fieri iussit, quo copias traduceret.

2. Preložte!

a) Quarundam rerum dominium nanciscimur iure gentium, quod ratione naturali inter omnes homines peraeque servatur, quarundam iure civili, id est iure proprio civitatis nostrae. Et quia antiquius ius gentium cum ipso genere humano proditum est, opus est, ut de hoc prius referendum sit. Omnia igitur animalia, quae terra mari caelo capiuntur, id est ferae bestiae et volucres pisces, capientium fiunt: vel quae ex his apud nos sunt edita.

b) Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur. Nec interest quod ad feras bestias et volucres, utrum in suo fundo quisque capiat an in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi aucupandive gratia, potest a domino, si is providerit, iure prohiberi, ne ingrederetur.

c) Apium quoque natura fera est: itaque quae in arbore nostra consederint, antequam a nobis alveo concludantur, non magis nostrae esse intelleguntur quam volucres, quae in nostra arbore nidum fecerint. Ideo si alius eas incluserit, earum dominus erit. Favos quoque si quos hae fecerint, sine furto quilibet possidere potest: sed ut supra quoque diximus, qui in alienum fundum ingreditur, potest a domino, si is providerit, iure prohiberi, ne ingrederetur.

11. LEKCIA

Podmienkové súvetia v závislosti Účelový datív

Gramatické penzum: podmienkové vety v závislosti; účelový datív.

Reálie: Postavenie Sparty.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti identifikovať a korektne preložiť do slovenčiny podmienkové vety v závislosti (reálne, potenciálna, ireálna forma); spoznať účelový datív pri vybraných slovesách a vo väzbách.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Missi sunt delecti cum Leonida, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt eoque loco omnes interierunt. At classis communis Graeciae trecentarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Euboeam continentemque terram cum classariis regis confligit. Angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent et exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus accessit astu idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio

delevit. Cuius flamma perterriti classiarii, cum manere non auderent et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibusque se defenderent, Themistocles unus restitit et universos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros idque Eurybiadi, regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis adversarios eius in fuga esse: qui si discessissent, maiore cum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos consecrari cogeretur; quos si statim aggrederebatur, brevi universos oppressurum. Hac re audita barbarus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari confligit, ut eius multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis etiam consilio Themistocli quam armis Graeciae.

(podľa: Cornelius Nepos, *Themistocles* 3 – 4)

- Identifikujte väzby *interfectis sacerdotibus a Thermopylis expugnatis*! Čo o nich viete?
- Nájdite v texte deponentné slovesá a niektoré z nich časujte!
- Nájdite v texte všetky adverbá a zopakujte si ich tvorbu a stupňovanie!

Slovná zásoba

accēdō, ere, cessī, cessum – prikročiť, priblížiť sa

affirmō, āre, āvī, ātum – tvrdiť, uisťovať

aiō (neúplné sloveso) – hovoriť, tvrdiť

aliēnus, a, um – cudzí; nepriaznivý

anceps, cipitis – dvojhlavý; nerozhodný; nebezpečný

armō, āre, āvī, ātum – vyzbrojiť, ozbrojiť

arripō, ere, ripuī, reptum – uchopiť; chytať

Artemīsiūm, īī, n. – mesto s Artemidiným chrámom v Euboi

astu, n. (neskl.) – mesto (najmä Atény)

circu(m)eō, īre, īī, itum – obísť, obklúčiť

classiārius, īī, m. – námorný vojak, pl. námorné vojsko

cōnsector, ārī, ātus sum – ísť za, prenasledovať

continēns, entis – pohromade držiaci; (subst.) pevnina
dēlēctus, a, um – vybraný
discēdō, ere, cessī, cessum – odísť, (v boji) odísť ako
dispersus, a, um – roztrúsený, roztratený
dolus, ī, m. – podvod; úskok; úklad
duplicō, āre, āvī, ātum – zdvojovať
Euboea, ae, f. – Euboia, ostrov pri Attike
exadversum (predl. s akuz.) – naproti, oproti
explicō, āre, āvī, ātum – rozkladať, rozostavovať, usporiadať
flāgitium, īi, n. – hanobnosť; mrzký čin
flamma, ae, f. – plameň, oheň; požiar
īnsequor, sequī, secūtus sum – nasledovať; stíhať; pokračovať
intereō, īre, īi, itūrus – zahynúť, zomrieť
Leōnidās, ae, m. – spartský kráľ, slávny termopylský hrdina
longinquus, a, um – zdĺhavý, dlho trvajúci
lyricī, ōrum, m. – lyrickí básnici
meritō (adv.) – právom, zaslúžene
opportūnus, a, um – vhodný, výhodný
pār, paris – rovnaký; nerozhodný, *pār proelium* – nerozhodný boj;
parem esse alci – môcť sa postaviť proti komu
patior, patī, passus sum – znášať, trpieť; dovoliť, nechať
pigritia, ae, f. – lenivosť, nechuf
postrīdiē (adv.) – na druhý deň, druhého dňa
prōgredior, gredī, gressus sum – dopredu kráčať, postupovať
prōtinus (adv.) – dopredu, ďalej; hneď
restō, āre, stitī – zostať, vytrvať; postaviť sa proti, odporovať
simulatiō, ōnis, f. – pretváрка; predstieranie
testor, ārī, ātus sum = *testificor, ārī, ātus sum* – svedčiť; ubezpečovať

B GRAMATIKA

Podmienkové súvetia v závislosti

Stáva sa, že celé podmienkové súvetie sa dostane do závislosti na takom slovese alebo výraze, ktorý si žiada mať za sebou väzbu infinitívu s akuzatívom (AcI) alebo konjunktívnu vedľajšiu vetu.

V takom prípade platí, že predvetie je vždy konjunktívne, zvetie sa mení buď na väzbu AcI alebo má tiež konjunktív.

1. Reálna forma a potenciálna forma – ak sa stane závislým súvetie reálnej či potenciálnej formy, predvetie má konjunktív podľa súslednosti časov, zvetie je vyjadrené väzbou AcI po slovesách *dicendi et sentiendi* alebo konjunktívnou vetou podľa príslušnej spojky.

Reálna forma nezávisle:

Si id credis, erras. Ak tomu veríš, mýliš sa.

Reálna forma v závislosti:

Dico te, si id credas, errare. Hovorím, že ak tomu veríš, mýliš sa.

Non dubito, quin si id credas, erres. Nepochybujem, že ak tomu veríš, mýliš sa.

Dicebam te, si id crederes, errare. Hovoril som, že ak tomu veríš, mýliš sa.

Non dubitabam, quin si id crederes, errares. Nepochyboval som, že ak tomu veríš, mýliš sa.

Potenciálna forma nezávisle:

Si id credas, erres. Ak by si tomu veril, mýlil by si sa.

Potenciálna forma v závislosti:

Dico te, si id credas, errare. Hovorím, že ak by si tomu veril, mýlil by si sa.

Non dubito, quin si id credas, erres. Nepochybujem, že ak by si tomu veril, mýlil by si sa.

Dicebam te, si id crederes, errare. Hovoril som, že ak by si tomu veril, mýlil by si sa.

Non dubitabam, quin si id crederes, errares. Nepochyboval som, že ak by si tomu veril, mýlil by si sa.

Ako vidno zo závislých foriem, nedá sa poznať rozdiel medzi skutočnosťou a možnosťou.

Pozoruhodné je použitie konjunktívu plusquamperfekta, ktoré tu vyjadruje predčasnosť:

Nezávisle:

Si id credideris, errabis. Ak tomu uveríš, budeš sa mýliť.

V závislosti:

Dicebam te, si id credidisses, erraturum esse. Hovoril som, že ak tomu uveríš, budeš sa mýliť.

Non dubitabam, quin si id credidisses, erraturus esses. Nepochyboval som, že ak tomu uveríš, budeš sa mýliť.

2. Ireálna forma

a/ Ak sa ireálne podmienkové súvetie stane závislým od slovesa alebo výrazu, po ktorom nasleduje väzba AcI, predvetie sa nezmení, **mení sa len závetie:**

– **pri neskutočnosti v prítomnosti na -urum fuisse**

nezávisle: *Si id crederes, errares.* Keby si tomu veril, mýlil by si sa.

v závislosti: *Scio te, si id crederes, erraturum fuisse.* Viem, že keby si tomu veril, mýlil by si sa.

– **pri neskutočnosti v minulosti na -urum fuisse**

nezávisle: *Si id credidisses, erravisses.* Keby si tomu uveril, zmýlil by si sa.

v závislosti: *Scio te, si id credidisses, erraturum fuisse.* Viem, že keby si tomu veril, mýlil by si sa.

b/ Ak sa ireálne podmienkové súvetie stane závislým od slovesa alebo výrazu, po ktorom nasleduje konjunktívna vedľajšia veta:

– **pri neskutočnosti v prítomnosti ostáva nezmené aj závetie.**

nezávisle: *Si id crederes, errares.* Keby si tomu veril, mýlil by si sa.

v závislosti: *Non dubito, quin si id crederes, errares.* Nepochybujem, že keby si tomu veril, mýlil by si sa.

– **pri neskutočnosti v minulosti sa v závetí použije tvar na -urus fuerim, fueris, fuerit ...**

nezávisle: *Si id credidisses, erravisses.* Keby si tomu uveril, zmýlil by si sa.

v závislosti: *Non dubito, quin si id credidisses, erraturus fueris*. Nepochybujem, že keby si tomu uveril, zmýlil by si sa.

Avšak v nepriamych otázkach platí pre závetie nasledovné:

– po hlavnom čase je tvar **-urus fuerim**

Quaero, num si id credidisses, erraturus fueris. Pýtam sa, či by si sa zmýlil, keby si tomu uveril.

– po vedľajšom čase je -urus fuisset

Quaerebam, num si id credidisses, erraturus fuisset. Pýtal som sa, či by si sa zmýlil, keby si tomu uveril.

Tieto tvary možno používať len na vyjadrenie aktívneho deja. Ak je však v závetí pasívny slovesný tvar alebo také sloveso, ktoré netvorí participium futúra aktíva, používa sa vo väzbe AcI opis so slovesom *potuisse* alebo s gerundívom:

Scio te, si id credidisses, laudari potuisse. Viem, že keby si tomu uveril, mohol si byť pochválený.

Pádová syntax

Účelový datív

Datív môže byť v latinčine predmetom (tzv. voľný datív) alebo doplnkom. Keď je vo funkcii doplnku, vyjadruje účel, preto sa nazýva účelový datív. Býva pri slovese *esse* a označuje sa ním, na čo niečo je, na čo je niečo určené. Vyjadruje sa abstraktnými substantívami v singulári a najčastejšie pri ňom stojí aj datív prospechový na označenie osoby alebo veci. Vzniká tak väzba dvojakého datívu: aliquid *mihi est usui* niečo mi je na úžitok, *curae* na starosť, *laudi* na chválu, *honori* na česť. Taká istá väzba môže stáť aj pri slovesách *dare*, *ducere*, *habere*, *tribuere*, *vertere* dávať, klásť, pripisovať, vytýkať niekomu niečo: *dare mihi aliquid culpae* dávať mi niečo za vinu, *crimini* za zločin, *vitio* za chybu.

Virtus sola nemini dono datur. Jedine cnosť nie je nikomu daná do daru.

Tu haec mihi vitio vertisti? Ty si mi to vytkol ako chybu?

Väzby *usui esse* byť na úžitok, *odio esse* byť nenávidený, *invidiae esse* byť na závisť, *admirationi esse* byť na obdiv nahrádzajú pasívum sloviess *uti* užívať, *odi* nenávidieť, *invidere* závidieť, *admirari* obdivovať.

Obzvlášť často sa ako datív účelový používa datív gerundia a gerundíva na označenie úradných činností: *decemviri legibus scribendis creati* decemviri zvolení na napísanie zákonov.

C CVIČENIA

1. Dajte do závislosti podmienkovú vetu *Scriberem ad te, si tempus haberem.*

a) od niektorého slova *dicendi et sentiendi* (*puto, scio, dico, atď.*)

b) od výrazu *non dubito, quin*

2. Určite predvetie, závetie a výraz, od ktorého je súvetie závislé! Potom preložte!

Dicit nos, si incolas armaverimus, Hannibalem superaturos esse. Dicit se, si in forum venerit, Ciceronem audivisse. Quaerit Socrates, unde animum arripuerimus, si nullus fuerit in mundo. Negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus, quo legat lyricos. Nescio, quomodo paupertatem iste laturus sit, si in eam inciderit. An censes me, nisi te audire vellem, haec dicturum fuisse? Plerique existimabant P. Sullam, si acrius insequi voluisset, bellum eo die potuisse finire.

3. Preložte a určite jednotlivé pády!

Venite nobis auxilio! Militibus nostris ibi fortiter pugnandum erit. Pigritia merito tibi vitio vertitur. Simulatio amoris peior est odio. Multi mercatores Syracusis Romam profecti sunt. Aves aestate iam prima luce cantant. Quare vobis patria relinquenda erat? Hoc factum tibi laudi erat. Quis te huius flagitii accusare audet? Aliquando lingua Latina tibi usui erit. Dux quingentos milites urbi praesidio reliquit.

12. LEKCIA

Nepriama reč Konjunktív nepriamej závislosti

Gramatické penzum: nepriama reč; nepriama závislosť a použitie konjunktívu v nej.

Reálie: Historik Titus Livius.

Výsledky vzdelávania: získanie schopnosti identifikovať a korektne preložiť do slovenčiny nepriamu reč; spoznať konjunktív nepriamej závislosti a vedieť s ním pracovať pri preklade do slovenčiny.

A TEXTOVÁ ČASŤ

Iam Tarquiniū ad Lartem Porsennam, Clusinum regem, perfugerant. Ibi miscendo consilium precesque nunc orabant, *ne se, oriundos ex Etruscis, eiusdem sanguinis nominisque, egentes exsulare pateretur, nunc monebant etiam ne orientem morem pellendi reges inultum sineret. Satis libertatem ipsam habere dulcedinis. Nisi quanta vi civitates eam expetant tanta regna reges defendant, aequari summa infimis; nihil excelsum, nihil quod supra cetera emineat, in civitatibus fore; adesse finem regnis, rei inter deos hominesque pulcherrimae.* Porsenna cum regem esse Romae tutum, tum Etruscae gentis regem, amplum Tuscis ratus, Romam infesto exercitu venit. Non unquam alias ante tantus terror senatum invasit; adeo valida res tum Clusina erat magnumque Porsennae nomen. Nec hostes modo timebant sed suosmet ipsi cives, ne Romana plebs metu percussa, receptis in urbem regibus vel cum servitute

pacem acciperet. Multa igitur blandimenta plebi per id tempus a senatu data. Annonae in primis habita cura, et ad frumentum comparandum missi alii in Volscos, alii Cumas. Salis quoque vendendi arbitrium, quia impenso pretio venibat, in publicum omne sumptum, ademptum privatis; portoribusque et tributo plebes liberata, ut divites conferrent, qui oneri ferendo essent: pauperes satis stipendii pendere, si liberos educarent. Itaque haec indulgentia patrum asperis postmodum rebus in obsidione ac fame adeo concordem civitatem tenuit, ut regium nomen non summi magis quam infimi horrerent, nec quisquam unus malis artibus postea tam popularis esset quam tum bene imperando universus senatus fuit.

(podľa: Livius, *Ab urbe condita* II, 9)

- Dôkladne si všimnite kurzívou vyznačenú pasáž! Ide o nepriamu reč.
- Nájdite v texte substantívum 3. deklinácie a skloňujte ho!
- Zopakujte si použitie spojky ut!

Slovná zásoba

acerbitās, ātis, f. – trpkosť; krutosť; strasť

adīmō, ere, ēmī, emptum – odobrať, vyrvať

aequō, āre, āvī, ātum – vyrovnávať; prirovnávať; vyrovnávať sa

annōna, ae, f. – úroda; obilie

arbitrium, iī, n. – rozhodnutie; ustanovenie, vôľa

blandīmentum, ī, n. – lichôtko

Clūsium, iī, n. – etruské mesto, Porsennovo sídlo; (adj.) *Clūsīnus, a, um*

comparō, āre, āvī, ātum – chystať; získať, zadovážiť

concors, dis – svorný, súhlasný

cruciātus, ūs, m. – muka, trápenie

Cūmae, ārum, f. – Kúmy, grécke mesto na Kampánskom pobreží

dēpōnō, ere, posuī, positum – odkladať; položiť; zložiť

dulcēdō, inis, f. – sladkosť; pôvab

egēns, entis – chudobný, biedny; majúci nedostatok niečoho

ēmīnēō, ēre, uī – vyčnievať; vynikať nad

excelsus, a, um – vznešený; vynikajúci

famēs, is, f. – hlad; nedostatok
fānum, ī, n. – posvätné miesto, svätyňa
frustrā (adv.) – márne, darmo
horreō, ēre, uī – hroziť sa, obávať sa
impēnsus, a, um – drahý; *impēnsō pretiō* – za drahé peniaze, draho
indulgentia, ae, f. – zhovievavosť, láskavosť
īnfestus, a, um – nepriateľský, na útok pripravený
īnfīmum, ī, n. – najspodnejšia, najhoršia vec
īnultus, a, um – nepomstenný, nepotreštaný
libenter (adv.) – vďačne, ochotne
obsidiō, ōnis, f. – obklúčenie; tieseň
orior, īrī, ortus sum – vznikať, pochádzať, mať pôvod
pellō, ere, pepulī, pulsum – odháňať; vyhnať
pendō, ere, pependī, pēnsus – vážiť; platiť
percellō, ere, culī, culsum – zraziť; zastrašiť
plēbēs, ēī, f. = plēbs, plēbis, f.
Porsenna, ae, m. – kráľ mesta Clusium
portōrium, īī, n. – clo; daň
quāpropter (adv.) – a preto, a zato
reor, rērī, ratus sum – domnievať sa; *ratus* – nazdávajúc sa, mysliac
sāl, salis, m. – soľ
sanguis, īnis, m. – krv; rod
satiō, āre, āvī, ātum – sýtiť, nasýtiť, (pas.) nasýtiť sa
sollicitus, a, um – nepokojný, znepokojený
stipendium, īī, n. – daň, poplatok, dávka
summum, ī, n. – najdôležitejšia vec
tribūtum, ī, n. – daň
tūtus, a, um – chránený, bezpečný, bez nebezpečenstva
Volscī, ōrum, m. – Volskovia, sabellský kmeň

B GRAMATIKA

Nepriama reč

Výpoveď nejakej osoby sa dá reprodukovať dvojakým spôsobom: buď **priamou rečou** (*oratio recta*), čo je doslovné, odcitované znenie niekoho reči, alebo **nepriamou rečou** (*oratio obliqua*), keď sa výpoveď nejakej osoby stala závislou od slovesa hovorenia a podáva sa sprostredkované. Znamená to teda, že sa v nepriamej reči vyskytuje veľa infinitívnych väzieb, od ktorých sú závislé ďalšie vedľajšie vety, ktoré sa menia podľa nepriamej závislosti. V dielach antických autorov sa pomerne často stretávame s dlhými nepriamymi rečami, ktoré boli v oblúbe najmä u rímskych historikov (Caesar, Livius). Aby sme nepriamu reč vedeli správne preložiť, musíme poznať pravidlá, ktoré sa pri premene priamej reči na nepriamu uplatňujú.

Výraz *inquam* uvádza priamu reč, *aiō* (*aiunt*) nepriamu reč.

Pôvodné hlavné vety

1. Hlavné vety oznamovacie a rečnícke otázky, ktoré sú v priamej reči, sa **vyjadrujú väzbou akuzatívu s infinitívom** v nepriamej reči.

Priamo:	<i>Frāter dixit: „Veniam.“</i>	Brat povedal: „Prídem.“
Nepriamo:	<i>Frāter dixit sē ventūrum esse.</i>	Brat povedal, že príde.

2. Rozkazovacie, žiadacie a vyzývacie vety (s imper.) sa vyjadrujú konjunktívom.

Priamo: „*Si bello persequi perseverabis, reminiscere pristinae virtutis Helvetiorum.*“ Ak nás neprestaneš vojnou prenasledovať, spomeň si na nedávnu udatnosť Helvéťanov.

Nepriamo: *Divico ita cum Caesare egit: si bello persequi perseveraret, reminisceretur pristinae virtutis Helvetiorum.* Divico takto vyjednával s Caesarom, že ak neprestane prenasledovať vojnou, nech si spomenie na nedávnu udatnosť Helvéťanov.

3. Želacie vety s optatívnym konjunktívom sa nemenia.

4. Priame otázky sa menia na nepriame otázky s príslušným konjunktívom.

(→ 3. lekcia)

Všetky vedľajšie vety majú **prísudok** vždy v **konjunktíve**. Pôvodne indikatívna vedľajšia veta sa mení podľa konjunktívov nepriamej závislosti, konjunktívna podľa súslednosti časov.

N. B. Indikatív sa v nepriamej reči vyskytuje len pri vysvetlivkách, vsuvkách a opisoch pojmov. Vzhľadom k tomu, že uvádzacie sloveso býva zväčša v minulom čase, nachádzame v nepriamej reči najmä konjunktív imperfekta a plusquamperfekta.

Zámená a adverbiá v nepriamej reči

Pri zmene priamej reči na nepriamu je potrebné zmeniť niektoré slová (zámená, adverbiá), lebo sa mení uhol pohľadu hovoriaceho. Ide o nasledujúce zmeny:

Priama reč		Nepriama reč
<i>ego, nos</i>	→	<i>se</i> (alebo <i>ipse</i> v protiklade k iným osobám)
<i>meus, noster</i>	→	<i>suus</i>
<i>tu, vos</i>	→	<i>ille, illi</i>
<i>tuus, vester</i>	→	<i>illius, illorum</i>
<i>hic, iste</i>	→	<i>is</i> alebo <i>ille</i>

Podobne sa menia aj adverbiá miesta a času:

<i>nunc</i> teraz	→	<i>tunc</i> vtedy
<i>hodiē</i> dnes	→	<i>illo die</i> toho dňa
<i>hic</i> tu	→	<i>illic</i> tam

Konjunktív nepriamej závislosti

Nepriama závislosť vzniká vo všetkých vedľajších vetách indikatívnych, keď sa ich nadradená veta dostane do závislosti a vyjadruje sa infinitívnou väzbou alebo konjunktívnou vetou. V takýchto vetách sa vyjadruje:

1. súčasnosť konjunktívom prézenta po hlavnom čase a konjunktívom imperfekta po vedľajšom čase

Nezávisle: *Facis, quae impero*. Robíš, čo prikazujem.

Závisle: *Scio te facere, quae imperem*. Viem, že robíš, čo prikazujem.

Non dubito, quin facias, quae imperem. Nepochybujem, že robíš, čo prikazujem.

Sciebam te facere, quae imperarem. Vedel som, že robíš, čo prikazujem.

Non dubitabam, quin faceres, quae imperarem. Nepochyboval som, že robíš, čo prikazujem.

2. následnosť (namiesto ind. fut. I.) ako súčasnosť

Nezávisle: *Facies, quae imperabo*. Budeš robiť, čo budem prikazovať.

Závisle: *Scio te facturum esse, quae imperem*. Viem, že budeš robiť, čo budem prikazovať.

Non dubito, quin facturus sis, quae imperem. Nepochybujem, že budeš robiť, čo budem prikazovať.

Sciebam te facturum esse, quae imperarem. Vedel som, že budeš robiť, čo budem prikazovať. *Non dubitabam, quin facturus esses, quae imperarem*. Nepochyboval som, že budeš robiť, čo budem prikazovať.

3. predčasnosť konjunktívom perfekta po hlavnom čase, konjunktívom plusquamperfekta po vedľajšom čase

Nezávisle: *Facis, quae imperavi*. Robíš, čo som prikázal.

Závisle: *Scio te facere, quae imperaverim*. Viem, že robíš, čo som prikázal.

Non dubito, quin facias, quae imperaverim. Nepochybujem, že robíš, čo som prikázal.

Sciebam te facere, quae imperavisses. Vedel som, že robíš, čo som prikázal.

Non dubitabam, quin faceres, quae imperavisses. Nepochyboval som, že robíš, čo som prikázal.

4. predčasnosť v budúcnosti (namiesto ind. fut. II.) ako iná predčasnosť

Nezávisle: *Facies, quae imperavero*. Urobíš, čo prikážem.

Závisle: *Scio te facturum esse, quae imperaverim*. Viem, že urobíš, čo prikážem. *Non dubito, quin facturus sis, quae imperaverim*. Nepochybujem, že urobíš, čo prikážem.

Sciebam te facturum esse, quae imperavissem. Vedel som, že urobíš, čo prikážem. *Non dubitabam, quin facturus esses, quae imperavissem*. Nepochyboval som, že urobíš, čo prikážem.

C CVIČENIA

1. Porovnajte tú istú reč v priamej a v nepriamej forme! Pozorne si všímajte kurzívou a hrubo vyznačené slová! Vlastnými slovami vyjadrite zmeny, ktoré v nich nastali!

Priama reč: Diogenes „Mihi“ inquit „nihil deest; illi nihil satis unquam erit; ego eius voluptates non *desidero*, quibus nunquam satiari ille *potest*; meas is consequi nullo modo *potest*.“

Nepriama reč: Diogenes discebat sibi nihil **desse** illi nihil satis unquam **fore**; se eius voluptates non **desiderare**, quibus nunquam satiari ille **posset**; suas eum consequi nullo modo posse.

2. Preved'te priamu reč do nepriamej!

a) Pater ad filium: „Iam senex sum, beatam vitam vixi, propterea nihil habeo, quod quaerar. Semper diligens eram. Tu quoque diligens sis, ut aliquando dicere possis: non vixi frustra.“

b) Quapropter de summa salute vestra populi que Romani, de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focus, de fanis atque templis de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio ac libertate, de salute Italiae, de universa re publica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter.

c) Video, patres conscripti, in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos, video vos non solum de vestro ac rei publicae, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi iucunda in malis

et grata in dolore vestra erga me voluntas, sed eam, per deos immortales,
deponite atque obliti salutis meae de vobis ac de vestris liberis cogitate.

POUŽITÁ A ODPOŘUCANÁ LITERATÚRA

- BARTONĚK, Antonín – JANDA, Jan – KAMÍNKOVÁ, Eva – KUŤÁKOVÁ, Eva – MOUCHOVÁ, Bohumila: Latinská syntaktická cvičení (se slovníkem). Praha: Univerzita Karlova 1993.
- BETTS, Gavin: Latin nyelvkönyv. Prel. Bollók János. Budapest: Akadémiai Kiadó 2006.
- BIACHETTI, Serena: Brill's Companion to Ancient Geography. Brill 2015.
- BILÍKOVÁ, Eva: Přehled latinské mluvnice. Brno 1992.
- CONTE, Gian Biagio: Dějiny římské literatury. Praha: KLP 2003.
- FERENCZI, Attila – MONOSTORI, Martina: Latin nyelvkönyv. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 1998.
- FINÁLY, Henrik: A latin nyelv szótára. Budapest: Akadémiai Kiadó Rt. 2002..
- KÁBRT, Jan et al.: Latinsko-český slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1996.
- MAGYAR, László: Játszva latinul. Kecskemét: Korda Kiadvány 1991.
- MARÓTI, Egon: Fontes minores Latini III. Római történeti forrásgyűjtemény. Budapest: Tankönyvkiadó 1966.
- MISTRÍK, Jozef: Lingvistický slovník. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 2002.
- MOUCHOVÁ, Bohumila – KUŤÁKOVÁ, Eva – MAREK, Václav: Disco Latine 1. Praha: Scientia, spol. s r. o., pedagogické nakladatelství 1995.
- MOUCHOVÁ, Bohumila – KUŤÁKOVÁ, Eva – MAREK, Václav: Disco Latine 2. Praha: Scientia, spol. s r. o., pedagogické nakladatelství 1996.
- NAGY, Ferenc – KOVÁTS, Gyula – PÉTER, Gyula: Latin nyelvtan a középiskolák számára. 34. vyd. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 2008.
- NOVOTNÝ, František a kol.: Základní latinská mluvnice. 2. vyd. Jinočany: Nakladatelství a vydavatelství H&H 1992.

- ØRBERG, Hans H.: *Lingua Latina. Pars I. Familia Romana*. Roma: Vivarium Novum 2013.
- ØRBERG, Hans H.: *Lingua Latina. Pars I. Familia Romana. Exercitia Latina I*. Roma: Vivarium Novum 2013.
- PANCZOVÁ, Helena: *Ars grammatica*. Učebnica latinčiny. 1. vyd. Bratislava 2004.
- PAP, Gábor – SZÁNTAI, Lajos – BARSÍ, János: *Képes Krónika*. Budapest: Nemzeti Kincseinkért Egyesület 2003.
- PECH, Jiří: *Latina pro gymnázia I*. Praha: Leda 1998.
- PECH, Jiří: *Latina pro gymnázia II*. Praha: Leda 1996.
- PRAŽÁK, Josef – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef: *Latinsko-český slovník*. Praha: KLP 1999.
- Rijksbaron, Albert: *Form and Function in Greek Grammar*. Brill 2018.
- SKŘEJPEK, Michal: *Prameny římského práva – Fontes iuris Romani*. 2. vyd. Praha: LexisNexis cz s r. o 2008.
- ŠPAŇÁR, Július – HRABOVSKÝ, Jozef: *Latinsko/slovenský – slovensko/latinský slovník*. 5. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1962. ISBN 80-08-02051-2.
- ŠPAŇÁR, Július – HORECKÝ, Ján: *Latinská gramatika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1993.
- ŠPAŇÁR, Július – KETTNER, Emanuel: *Latinčina pre gymnáziá*. 5. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1995.